תורה אור המבואר

מאמרים
על פרשיות התורה ומועדי השנה

מלוקטים מספרי
תורה אור ולקוטי תורה

ד"ה ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם

המשכת ה'דעת' בנשמות ישראל ע"י משה

מחולק לסעיפים עם פיסוק מלא,
בהוספת ביאורים, פיענוחים, הערות וציונים

פרשת משפטים

שנה ד | גליון קל"ז

שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים וחמש לבריאה

©
כל הזכיות שמורות
למערכת ליקוטי תורה המבואר

הרב לוי געלב
עורך ראשי

הרב מנחם דאברוסקין – הרב ברוך וילהעלם
עורכים

בשורה טובה
לשמוע ולהוריד אלפי שיעורים בחסידות, בתניא, דרך מצותיך,
לקוט"ת ותו"א ועוד, באודיו או בכתב
נא לבקר באתר החדש והמפואר אוצר החסידות
otzerhachassidus.com

לקבל הגיליונות באימייל או להקדיש הגיליונות הבאים
(+1) 718-650-6295
LikuteiTorah@otzerhachassidus.com

לפרטים אודות מוקדי ההפצה בארה"ק וכן להשתתף בהוצאת ההפצה בארה"ק
050-4109309
L109309@gmail.com

יו"ל ע"י

מכון לעבדך באמת
בארה"ב (+1) 718-650-6295
בארה"ק 050-4109309
info@otzerhachassidus.com

הרב לוי געלב
(+1) 310-938-4016
info@maamaronline.com

The Ma'amarim of LIKKUTEI TORAH and TORAH OR are copyright by the Kehot Publication Society, a division of Merkos L'inyonei Chinuch Inc. and are reprinted here with permission.

פתח דבר

בעזה"י

בשבח והודיה לה', מוגש בזה לפני ציבור הלומדים, מאמר **"ד"ה אלה המשפטים אשר תשים לפניהם"** בסדרת **"תורה אור המבואר"**, שהוא פירוש וביאור על מאמרי חסידות דפרשיות השבוע ומועדי השנה, מלוקטים מספרי תורה אור ולקוטי תורה לרבינו הזקן נבג"מ זצוקללה"ה. ומטרתו להקל בלימוד ה'חסידישע פרשה' בכל שבוע.

הביאור מבוסס על המאמרים המיוסדים על דרוש זה וכן על עוד 'הנחות' מאותו הדרוש (כגון: מספר מאמרי אדמו"ר הזקן, תורת חיים, מאמרי אדמו"ר האמצעי, אור התורה וכו'). כמו כן נכתבו **"ביאורי מושגים"** - הסברה רחבה של מושגים יסודיים בחסידות, המופיעים במאמר.

גם ביאורי המושגים מיוסדים על מקומות אחרים בדא"ח אשר שם מבואר הענין באריכות וביאור יותר (כידוע ש'דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר').

כפי שנראה לעין הקורא, נשתפרו הקונטרסים בתוספת מרובה על העיקר ממה שהיו, בעריכת המאמרים ע"י צוות משפיעים שיחי', עימוד ועיצוב חדש, וגם הגהה יסודי שיהיה נקי ומנופה מכל טעותי הדפוס, ועוד הרבה תיקונים אשר כל הרואה יאמר ברקאי.

לבקשת רבים, ניתן לקבל הקונטרסים מדי שבוע בשבוע באימייל, לקבלו נא לשלוח אימייל לכתובת: subscription@otzerhachassidus.com, וכן אפשר להוריד את הקונטרס, וכמו כן גם הקונטרסים האחרים שי"ל על ידינו בכתובת: otzerhachassidus.com.

כבר אמר דוד המלך ע"ה "שגיאות מי יבין", יתכן כי נפלו אי הבנות בעניינים המבוארים או טעותי הדפוס וכדומה. על כן שטוחה בקשתנו בפני ציבור המעיינים בקונטרס - לשלוח את הערותיהם ונתקנם בבוא העת אי"ה.

כתובת למשלוח הערות: likuteitorah@otzerhachassidus.com

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאתי תצא" (ישעיה נא, ד), במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

י"ט שבט – ה'תשע"ה

בברכת שבתא טבא

מכון לעבדך באמת לוי געלב

ב"ה

כוס תנחומין

לידידינו החשוב, מעוז ומוגדל, לבו ער לכל דבר שבקדושה,
ובפרט למשנתו של כ"ק אדמו"ר נשיא דורינו בהפצת
המעיינות חוצה כש"ת

הרה"ח רבי **אליהו** שיחי' **שלוסברג**

על אשר הלקח ממנו באופן פתאומי אביכם החשוב, הרב הגאון,
שייף עייל ושייף נפיק וגריס באורייתא תדירא, אדם עניו ושקט

רבי **אברהם יצחק** ב"ר **נתן** ז"ל

בהשתתפותנו בצערכם הגדול, ומפנימיות ליבנו, משגרים אנו
את תנחומינו בזה, יה"ר שלא תוסיפו לדאבה עוד, ולא תדעו
עוד שוד שבר, ואך טוב וחסד יבואו עליכם מעתה ועד עולם,
ובזכות פעלו ומעשיו הטובים יהא מליץ יושר עליכם ועל כל
עם ישראל, עדי נזכה ל'והקיצו וירננו שוכני עפר והוא בתוכם
בביאת בן דוד תיכף ומיד ממש.

המקום ינחם אתכם עם שאר אבלי ציון וירושלים,

החותמים בצער

מכון לעבדך באמת – מערכת לקוטי תורה המבואר

ד״ה ואלה
המשפטים אשר
תשים לפניהם וגו׳

המשכת ה׳דעת׳ בנשמות
ישראל ע״י משה

תוכן המאמר

פרק א

'זרע אדם' ו'זרע בהמה' ..... ז

פרק ב

התנהגות הנשמות ד'זרע בהמה' בדרך של 'דמיון' ו'חלום' ..... טז

פרק ג

ענינו של משה - המשכת הדעת בנשמות ד'זרע בהמה' ..... יח

פרק ד

המשכת ה'דעת' במלאכים ..... כא

פרק ה

'ומקבלין דין מן דין' ..... כג

פרק ו

'ואלה המשפטים' - המשכת ה'דעת' ע"י לימוד הלכות התורה ..... כו

פרק ז

המשכת פנימיות המדות ..... כח

פרק ח

מדריגת משה רבינו ע"ה ..... ל

פרק ט

השרש האמיתי של נשמות ישראל ..... לא

פרק י

הלבושים שנעשו ע"י התורה והמצוות ..... לה

פרק יא

עיבוד ותיקון הלבושים של תורה ומצוות ..... לח

ב"ה. תו"א פ' משפטים, ד"ה אלה המשפטים אשר תשים לפניהם וגו' [עד, ג – עו, א]

פרשה משפטים

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. כי תקנה עבד עברי וגו. וצריך להבין, דלפניהם משמע לשון רבים, וכי תקנה הוא לשון יחיד, והוה ליה למימר כי יקנו. אך הענין הוא, דכי תקנה קאי על משה רבינו ע"ה, וקאי אדלעיל מיניה, היינו על מה שכתוב ואלה המשפטים אשר תשים, משה רבינו ע"ה דוקא ישים המשפטים לפניהם, והיינו על ידי כי תקנה עבד עברי כו'. דהנה כתיב ונתתי עשב בשדך לבהמתך, שזה קאי על משה רבינו ע"ה, שמשפיע בחינת עשב לבהמתך. והענין, דכתיב וזרעתי את בית ישראל זרע עד ג

פרק א

'זרע אדם' ו'זרע בהמה'

"וְאֵלֶּה[1] **הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם. כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי וְגוֹ'"**[2].

וצריך להבין: ד"לפניהם" משמע לשון רבים, ו"כי תקנה" הוא לשון יחיד, והוה־ליה־למימר כי יקנו.

"שהרי הענין ד"כי תקנה עבד עברי" הוא אחד מן המשפטים 'אשר תשים **לפניהם**', לשון **רבים**" (ד"ה ואלה המשפטים תשד"מ).

אך הענין הוא:

ד"כי תקנה" קאי על משה רבינו ע"ה, וקאי אדלעיל מיניה, היינו, על מה שכתוב "ואלה המשפטים אשר תשים". משה רבינו ע"ה דוקא ישים המשפטים לפניהם, והיינו על־ידי "כי תקנה עבד עברי כו'".

ולכן נאמר "תקנה" בל' יחיד, ולא "תקנו" ל' רבים, כי באמת הציווי "כי תקנה" אינו אחד מהמשפטים שמשה היה צריך לשים "לפניהם", לפני בני ישראל, אלא הוא חלק מהציווי למשה, היינו שמשה ישים את המשפטים לפני בני ישראל ע"י הענין ד"כי תקנה עבד עברי".

דהנה, כתיב[3] **"ונתתי עשב בשדך לבהמתך", שזה קאי על משה רבינו ע"ה, שמשפיע בחינת 'עשב' 'לבהמתך'.**

אמרו חז"ל (מגילה לא, ב) שספר דברים "משה מפי

1. להרחבת הביאור במאמר זה ראה: 'ביאור' המאמר בתו"א. הנחת אדמו"ר האמצעי בסה"מ תקס"ה (נוסחא שני') ע' רמז. הנחת הר"מ (נדפס בסה"מ תקס"ה שם (נוסחא א') ובתו"ח ריש פרשתינו). מאמר אדמו"ר האמצעי המיוסד על מאמר זה שבתו"ח (רפא, ג ואילך). דרך מצותיך מצות עבד עברי. כמה מהדורות של הגהות וקיצורים של הצ"צ נדפסו באוה"ת שמות ח"ב ע' א'קא ואילך.

קטעים מהמאמר נעתקו בשינויים בסה"מ תרכ"ט ע' רסז (בהוצאות החדשות). סה"מ תר"ל ע' נז. סה"מ תרל"ב ע' ט ואילך. סה"מ תש"ב ע' 84 ואילך.

וראה גם פלח הרמון שמות ע' שלט ואילך, מאמר (עם הגהות ר' הלל) שכפי הנראה מיוסד על מאמר זה.

2. שמות כא, א.
3. דברים יא, טו.

אדם וזרע בהמה, שיש ב' מדרגות בנשמות ישראל, הא', הם הנשמות הגבוהות מאד במעלה ומדרגה, והם הנקראות זרע אדם, שהם הנשמות שנמשכו מבחינת אדם העליון שעל הכסא כו', דכתיב נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, והיינו, כמו שמעלת האדם שיש לו דעת, כך אלו הנשמות יש להם דעת גדול

עצמו אמרה", כדכתיב בריש הספר "ואלה הדברים אשר דיבר משה". ואם כן הנאמר בפסוק "**ונתתי** עשב", פירושו הוא **שמשה** יתן עשב, וכפי שימשיך לבאר הפירוש בזה[4]:

והענין, דכתיב[5] "וזרעתי את בית ישראל זרע אדם וזרע בהמה". שיש ב' מדרגות בנשמות ישראל.

[ותחילה מבאר את ענין הנשמות הנקראות 'זרע אדם' – ומבאר שנקראים בשם זה משתי סיבות: א) בגלל **השרש** של נשמות אלו. ב) בגלל אופן עבודת ה' של נשמות אלו למטה בעולם הזה.

וכפי שהולך ומבאר:]

הא', הם הנשמות הגבוהות מאד במעלה ומדרגה, והם הנקראות 'זרע אדם', שהם הנשמות שנמשכו מבחינת אדם העליון שעל הכסא כו'[6], דכתיב[7] "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו".

על עולם האצילות – הוא העולם המיוחד באלקות ממש – נאמר "ועל דמות הכסא דמות כמראה **אדם**". ותוכן הענין הוא, דכמו שבנפש יש עשר כחות (חב"ד חג"ת ונהי"ם) כך בעולם האצי', אין-סוף ב"ה "נצטייר" (כביכול) בציור של עשר ספירות[8].

והנשמות הנקראות 'זרע אדם' נקראות כן כי השרש שלהם הוא ב'אדם' דלמעלה, היינו בעולם האצי' (הנקרא אדם, כנ"ל).

וע"ז נאמר בפסוק "נעשה אדם בצלמינו כדמותינו" – וקאי על נשמות אלו שהן בדומה ל'אדם' למעלה ("בצלמינו כדמותינו"), היינו שנמשכות מעולם האצי'.

[ועתה מבאר את הסיבה השני' שנשמות אלו נקראות 'זרע **אדם**':]

והיינו, כמו שמעלת האדם שיש לו דעת, כך אלו הנשמות יש להם דעת גדול באלקות.

4. לפי פשוטו של מקרא ש'עשב' קאי על העשב הגשמי מובן בפשטות שהקב"ה עצמו הוא הנותן והמשפיע את ה'עשב'. ומה שמשה אמר 'ונתתי' הוא כמבואר בכ"מ (ראה לקו"ת ויקרא נ, א ובכ"מ) שמשה היה בביטול מוחלט להקב"ה ולכן כאשר דיבר היה זה בבחי' "שכינה מדברת מתוך גרונו של משה".

אלא שבמאמר זה יבאר שע"פ חסידות 'עשב' קאי על מדריגה רוחנית, שעבודת משה היתה להשפיע אותה לבני ישראל.

5. ירמי' לא, כו.

6. תוקן (מתיבת 'כנ"ל') ע"פ גוכתי"ק הצ"צ.

7. בראשית א, כו.

8. ב'ביאור' למאמר זה נתבאר הטעם שעולם האצי' נקרא בשם 'אדם' בעומק יותר. ונעתיק כאן מדרך מצותיך מצוות עבד עברי (המיוסד על מאמר זה וביאורו), ששם הובא הענין ביתר ביאור, וז"ל: "והטעם שהאצילות נק' 'אדם' הוא, כי 'אדם' פירושו 'אדמה לעליון', כי בחינת התהוות י' ספירות דאצילות מלמעלה מהאצילות הוא בבחינת גילוי מההעלם, ולא התהוות בריאה חדשה, כי כבר היו י' ספירות בבחינת העלם למעלה מהאצילות, אלא שבעודם שם היו בבחינת העלם. וענין האצילות הוא גילוי מההעלם, והוא נגזר מלשון 'ויאצל מן הרוח' (במדבר יא, כה) שנאמר גבי משה על הזקנים, שהוא כמדליק נר מנר. וכך הוא ענין הי' ספירות דאצילות . . ולכן נק' 'אלקות'. וזהו פירוש 'אדם' – 'אדמה לעליון', שהוא בדמיון הספירות הגנוזות שלמעלה מהאצילות". ע"ש.

באלקות. ופירוש דעת, אין רצונו לומר הידיעה לבד, אלא בחינת הרגשה ממש, וכמו שיתבאר. והב', הוא בחינת זרע בהמהא**, שהם הנשמות שאין להם דעת כל כך באלקות, ואין רצונו לומר שאין להם שכל והשגה באלקות, אלא אף גם שיש להם שכל והשגה, שמשיגים ומשכילים גדולת הבורא ית'** עד ד **מפי ספרים ומפי סופרים השגה והבנה גדולה, איך שהקב"ה מחיה ומהווה הכל, ושלגדולתו אין חקר כו', אך, שאין זה בבחינת דעת והרגשה בנפשו,**

ופירוש דעת, אין רצונו לומר הידיעה לבד, אלא בחינת הרגשה ממש[9]**, וכמו שיתבאר.**

מעלה זו של דעת – "הרגשה ממש" (שענינה יתבאר לקמן באריכות) – היא מהדברים שישנם אצל מין האדם בלבד ואינה קיימת אצל בהמות (כאשר יתבאר לקמן). ומובן, אפוא, למה נשמות אלו שיש להם 'דעת' באלקות, נקראות בשם 'זרע **אדם**'.

[ועתה יבאר את ענינם של הנשמות ד'זרע בהמה':]

והב', הוא בחינת 'זרע בהמה'א**.**

בשונה מנשמות ד'זרע אדם' הנמשכות מעולם האצי' – נשמות אלו נמשכות מהעולמות שלמטה מאצילות, היינו עולמות 'בי"ע'[10], שהם עולמות שאינם 'מיוחדים' באלקות. והם רוב הנשמות **בדורנו** (ראה הגהות הצ"צ כאן).

[והסיבה שנקראות בשם 'זרע **בהמה**' היא[11]:]

שהם הנשמות שאין להם 'דעת' כל כך באלקות.

ולכן נקראות נשמות אלו 'זרע **בהמה**' – כי בזה הן דומות ל'בהמות' שחסר להם 'דעת' (כפי שיבואר לקמן).

ואין רצונו לומר שאין להם שֵׂכֶל והשגה באלקות, אלא אף גם שיש להם שכל והשגה, שמשיגים ומשכילים גדולת הבורא ית' מפי ספרים ומפי סופרים השגה והבנה גדולה, איך שהקב"ה מחיה ומהווה הכל, וש"לגדולתו אין חקר"[12] **כו'.**

הנחות צמח צדק

א. **והיינו נשמות דבי"ע, שהם כמעט כל הנשמות שבדורותינו, כי נשמות דאצילות הן בני עלייה שהם מועטים כו'** (סוכה מה, ב)**, אפילו בדורות הראשונים.**

9. ראה תניא סוף פרק מ"ו (סו, ב).

10. ויש להבהיר:

דבר ברור, ששורש ומקור כל הנשמות הוא בעולם האצי', כמ"ש בתניא ריש פ"ב שהנפש האלקית של כל יהודי היא "חלק אלקה ממעל ממש . . נשמת כל איש ישראל נמשכה ממחשבתו וחכמתו ית' דאיהו חכים ולא בחכמה ידיעא אלא הוא וחכמתו אחד [דהיינו חכמה דעולם האצי']".

והחילוק בין נשמות ד'זרע אדם' שהן נשמות דאצי' ונשמות ד'זרע בהמה' שהן נשמות דבי"ע, הוא: כדי שהנשמה 'תרד' למטה לעולם הזה הגשמי, הרי היא צריכה לעבור דרך עולמות 'בי"ע'. והנשמות הנקראות 'זרע אדם' עוברות שם ב'דרך מעבירו' ולכן נקראות (גם כשהם למטה) בשם 'נשמות דאצי'' ואילו הנשמות הנקראות 'זרע בהמה' עוברות בעולמות בי"ע בדרך **התלבשות** ולכן נקראות בשם 'נשמות **דבי"ע**'. ראה סה"מ תרל"ה ח"ב (ע' שז). תורת מנחם ח"י ע' 189. ולהעיר גם מלקו"ת בלק עג, ג. ובכ"מ.

ליתר ביאור בכ"ז ראה תניא עם פירוש חסידות מבוארת ח"א ע' קכ.

11. בכ"מ מבואר עוד, שנשמות אלו נקראות 'זרע בהמה' גם מחמת שנמשכות מעולמות בי"ע שכן השרש של עולמות בי"ע הוא שם 'ב"ן', בגימטריא 'בהמה'.

12. תהלים קמה, ג.

לכן, נק' בהמה, שהבהמה יש לה ראיה ושמיעה כו', רק שאין לה דעת. כך הוא בחינת נשמות אלו, שאין בהם בחינת הדעת באלקות, שהדעת היא בחינת הרגשה, כשההשכלה נקשרת ונקבעה בנפשו כאלו מרגיש, כי דעת מלשון והאדם ידע כו', שהוא בחי' התקשרות והתחברות. ועל דרך זה נאמר ומבשרי אחזה אלוה, אחזה ממש, כאילו רואה כו', ואף על פי שאי אפשר לראות האלקים בעין הגשמי, מכל מקום הוא על דרך שהאדם יודע ומרגיש

אך שאין זה בבחי' דעת והרגשה בנפשו.

וכפי שיבואר לקמן באריכות ההבדל בין 'השגה' בעלמא, ל'דעת' שענינה הוא 'הרגשה' ממש.

לכן, נק' 'בהמה', שהבהמה יש לה ראיה ושמיעה כו', רק שאין לה 'דעת'.

גם הבהמה יש לה היכולת לקלוט **עובדות**, וכפי שרואים בפועל שיש לה 'ראיה' ו'שמיעה'. ועיקר היתרון של האדם על הבהמה הוא שיש לו גם 'דעת'.

כך הוא בחינת נשמות אלו, שאין בהם בחינת ה'דעת' באלקות, שהדעת היא בחינת הרגשה, כשההשכלה נקשרת ונקבעה בנפשו כְּאִלּוּ מרגיש.

כי 'דעת' מלשון "והאדם ידע כו'"[13], שהוא בחי' התקשרות והתחברות[14].

ועל־דרך־זה נאמר[15] "ומבשרי אחזה אלוה" – אחזה ממש, כאילו רואה כו'. ואף־על־פי שאי־אפשר לראות האלקים בעין הגשמי.

'אחזה' הוא מלשון **ראיה** (ראה מצודת עה"פ הנ"ל). ובפסוק נאמר "ומבשרי **אחזה** אלקה", הרי **ששייך** 'לראות' אלקות. ובודאי אין הכוונה לראיית העין כפשוטו ממש - שהרי אלקות אינו דבר גשמי **ששייך לראותו בעין הגשמי ח"ו** (ראה רמב"ם הלכות יסודי התורה פ"א הלכה י). **אלא בהכרח לומר שהכוונה לענין ה'דעת' הדומה ל'ראיה', כפי שהולך ומבאר.**

[עיקר ההבדל בין 'שכל' ל'ראיה' הוא – שכאשר אדם 'רואה' דבר מסוים, ה'התאמתות' של הדבר היא באופן חזק מאד, שהרי כשאדם רואה איזה דבר בעיניו לא ניתן בשום פנים ואופן להכחישו אלא הדבר כמו ניצב חי לנגד עיניו, משא"כ כאשר אדם 'מבין' דבר בשכלו, אפי' אם הוא מבין את הדבר היטב, ה'התאמתות' היא הרבה יותר חלשה מאשר בראי' וסוף סוף מה שמבין נשאר דבר 'רחוק' ממנו.

וכמו שאמרו בגמ' (ר"ה כו, א) דאין עד נעשה דיין "כיון ד**חזינהו** . . לא מצו חזו ליה זכותא", כי הודאות וההתפעלות שמצד הראי' גדולה הרבה יותר מהוודאות וההתפעלות הבאה כאשר אדם יודע דבר מסוים ששמע ובירר שהוא אמת (ראה לקו"ש ח"ו ע' 121. וש"נ).

וזהו שע"י כח ה'דעת' מגיעים לידי '**אחזה**' אלקה – היינו 'ראיית' אלקות, כי כח הדעת ענינו **הרגשת** הדבר המובן בשכל (וכפי שיבואר יותר לקמן). וכאשר ישנה **הרגשה** בדבר – הרי למרות שאין זו ראיה בעין הגשמית, יש לזה את אותן התוצאות של 'ראיה', כי הדבר המושג ו**מורגש** נמצא אצל האדם כדבר 'חי'

13. בראשית ד, א.
14. ראה תניא פ"ג.
15. איוב יט, כו.

בנפשו אשר בקרבו, שגם כן אי אפשר לראות מהות הנפש איך ומה היא, מכל מקום הוא נרגש ממנה, על ידי שרואה חיות הגוף שהוא מהנפש, וכאשר ישן מסתלק החיות, וכשניעור משנתו תשוב אליו גילוי אור וחיות הנפש. כך על דרך זה ממש, הוא בחינת הדעת באלקות שיש לנשמות דאצילות, כמאמר איוב ומבשרי אחזה כו'. והגם דלית מחשבה תפיסא ביה כלל, היינו שמהותו אינו מושג, אבל מציאותו נודע ונרגש, מה שאנו רואים שהעולמות שהם כמו

ו'מוחשי' ויש לו 'התאמתות' בדבר כאילו רואה אותו ממש.

ומביא דוגמא לדבר זה של 'הרגשה' הדומה ל'ראיה' ממש:]

מכל־מקום הוא על־דרך שהאדם יודע ומרגיש בנפשו אשר בקרבו, שגם כן אי־אפשר לראות מהות הנפש איך ומה היא[16]**, מכל־מקום הוא נרגש ממנה על־ידי שרואה חיות הגוף שהוא מהנפש, וכאשר ישן מסתלק החיות, וכשניעור משנתו תשוב אליו גילוי אור וחיות הנפש.**

מאחר שנפש האדם היא דבר רוחני, א"א 'לראות' את הנפש בעין גשמית. ולכן אי אפשר להשיג ולתאר את 'מהות' הנפש "שאינו בגדר אורך וקצר, קור וחום, שהוא חיות רוחני שאינו נתפס בשכל והשגה" (הנחת הר"מ). וכלשון המהר"ל מפראג (הקדמה לס' גבורת ה') "וכי הנשמה שבגוף האדם יוכל לעמוד על אמתתה".

אבל אעפ"כ, האופן שהאדם יודע אודות קיומה של הנפש, הוא באותה 'התאמתות' ממש, כאילו רואה אותה. ו"אע"פ שלא ראה אותה, מ"מ, ברור לו מציאותה כאילו רואה בעיניו, וכנראה בעליל שכאשר ישן מסתלק החיות, וכאשר ניעור משינתו אזי הרוח החיוני תשוב אליו כמקדם, הרי **שנרגש** פעולת הרוחני החיוני **של נפשו בהרגשה ממש**" (דרך מצותיך מצות עבד עברי).

ויש להדגיש:

אין הפירוש דכאשר האדם משים לב לכך שכאשר הוא ישן החיות מסתלקת ממנו וכאשר ניעור משנתו תשוב אליו החיות, הוא מסיק מסקנה **שכלית** שיש לו 'ראיה' לזה שיש לו נפש וחיות רוחנית המחי' את הגוף, אלא גם כאשר מעולם לא עשה 'חשבון' שכלי זה, ענין זה שהחיות מסתלקת בשינה וחוזרת כשניעור הוא דבר **הנרגש** לכל אחד בדרך ממילא, ולכן מציאות הנשמה היא בוודאות גמורה אצלו כאילו רואה אותה.

כך, על־דרך־זה ממש, הוא בחינת הדעת באלקות שיש לנשמות דאצילות, כמאמר איוב: "ומבשרי אחזה כו'". והגם ד"לית מחשבה תפיסא ביה כלל"[17]**. היינו, שמהותו אינו מושג, אבל מציאותו נודע ונרגש.**

כמו ש'הרגשת' המציאות של הנפש ישנה אצל כל אחד ואחד – ככה ממש הוא ענין 'הרגשת' האלקות בבחי' ה'דעת' שישנה אצל הנשמות ד'זרע אדם', כי אמנם אין האדם יכול 'לראות' אלקות בעין הגשמי (כנ"ל), וכן אי אפשר להשיג את 'מהות' האלקות אבל **מציאותו**, לא רק

16. "אף שאינו משיג מהות החיות של נפשו, שאינו בגדר אורך וקצר, קור וחום, שהוא חיות רוחני שאינו נתפס בשכל והשגה" (סה"מ תקס"ה נוסח א).

17. תיקוני זהר (בהקדמה) יז, א.

גוף גדול, הם חיים וקיימים, והרי חיות זה בהן, הוא מאין סוף ב"ה השופע בהן בכל רגע, והשכלה זו מושגת לכל, אך כשהיא מתקשרת בנפש, שיהיה נקשר ונרגש ממנה ממש כאילו רואה, זה נקרא בחינת דעת. ועל זה אמרו איזהו חכם הרואה את הנולד, כאלו רואה בעין ממש הולדת והתהוות היש מאין כו', ועל זה נאמר וה' עליהם יראה כו'. מה שאין כן כשאין השכלה

עה א

ש'מושגת' בראיות וכיו"ב, אלא הוא דבר שבעצם ניתן להרגיש, כפי שממשיך לבאר:

מה שאנו רואים שהעולמות, שהם כמו 'גוף גדול'[18], הם חיים וקיימים, והרי חיות זה בהן הוא מאין־סוף ב"ה השופע בהן בכל רגע.

כמו שמציאות הנפש המחי' את הגוף נראית בעליל מזה שהחיות מסתלקת בעת השינה ואח"כ חוזרת (כנ"ל), כך מעצם המציאות שיש 'עולם' שהוא בדומה ל'גוף גדול' שממשיך 'לחיות' ו'להתקיים', מובן בפשטות שיש מציאות של א"ס ב"ה ה"שופע בהן בכל רגע".

אלא שיש חילוק עיקרי בין מה שהנשמה מחי' את הגוף, ומה שא"ס ב"ה שופע חיות בעולם בכל רגע: הנפש אינה בבחי' 'הסתר' מהגוף, ואילו החיות האלקי ה'שופע' בעולמות הוא בבחי' 'צמצום' ו'הסתר' מהנבראים (ראה שער היחוד והאמונה פרקים ג-ד).

ולכן יש הבדל באופן ידיעת דבר זה (שא"ס ב"ה הוא השופע תמיד חיות בעולמות) בין ב' סוגי הנשמות הנ"ל, כפי שממשיך לבאר.

והשכלה זו מושגת לכל.

ענין זה שהחיות של העולמות בכל רגע היא מא"ס ב"ה – מובן בתור 'השכלה' **לכל**. וגם הנשמות ד'זרע בהמה' יכולים לתפוס דבר זה בקלות, בתור 'השכלה', כי המתבונן ומתעמק בענין חיותם וקיומם של העולמות, בודאי יגיע למסקנה שכלית שהחיות וקיום של כל העולמות כולם בכל רגע נובעת מא"ס ב"ה.

[וכ"ז באדם רגיל. אך הנשמות ד'זרע אדם' **שונות** מאדם רגיל. כי בהיותם 'נשמות **דאצילות**', הרי לגבם לא קיים ה'הסתר' וה'צמצום' על א"ס ב"ה השופע חיות לעולמות, ולכן הידיעה וההבנה שלהם בענין זה שחיות העולמות היא מאלקות היא באופן אחר לגמרי.]

אך, כשהיא מתקשרת בנפש, שיהיה נקשר ונרגש ממנה ממש כאילו רואה, זה נקרא בחינת 'דעת'.

הנשמות ד'זרע אדם' אינם כמו הנשמות ד'זרע בהמה' המשיגות שא"ס הוא השופע חיות להחיות ולקיים את העולם בכל רגע בתור **השכלה**, אלא אצלם "זהו בחינת ראיה, שרואה בעין השכל ודעת שלו מציאות החיות הנשפע ממקור החיים בבחי' **הרגשה** נגלית ממש"(הנחת הר"מ) בדיוק כמו שהאדם מרגיש את נפשו, כנ"ל. וזו הכוונה במ"ש "**אחזה** אלקה", בבחי' ראיה.

ועל זה אמרו[19] 'איזהו חכם? הרואה את הנולד', כְּאִלּוּ רואה בעין ממש 'הולדת' והתהוות היש מאין כו'. ועל זה נאמר[20] "וה' עליהם יראה כו'".

18. ראה מדרש תנחומא פקודי פרק ג. ספר העיקרים מאמר שני פרק לא. דרשה לחתונה מהרמב"ן ז"ל. מהר"ל נתיבות עולם א', נתיב האמת פרק ג. ועוד.

19. תמיד לב, א.

20. זכרי' ט, יד. פירוש הכתוב לפי פשוטו הוא – ה' יגלה עליהם שכינתו להלחם בעבורם (מצו"ד).

והבנה זו בבחי' קירוב והרגשה ממש בנפש, נקראת בחינה זו זרע בהמה, ואף שיש לו שכל והשגה גדולה באלקות, וגם כל ישראל מאמינים כו', והאמונה היא למעלה מן הדעת. מכל מקום הוא נק' עטרה, שהוא בחינת מקיף, וצריך להיות גם כן בחינת דעת, כמו שכתוב דע את אלקי אביך כו', כי על ידי הדעת, על ידי זה אין העולם מסתיר להם כלל, וגם האהבה שהיא באה

הפירוש הפנימי ב"רואה את הנולד" הוא "שרואה כל דבר איך נולד ונתהוה מאין ליש בדבר ה' ורוח פיו יתי' כמ"ש וברוח פיו כל צבאם" (תניא פמ"ג). והלשון הוא "**רואה** את הנולד", היינו ענין של 'ראיה' ביחס לחיות האלקי המהווה את העולם. וכמו"כ נאמר "ה' עליהם **יראה**" - לשון של ראי' באלקות. והכוונה היא כנ"ל, שלנשמות ד'זרע אדם' יש **דעת והרגשה** באלקות המחי' את העולמות, וזהו אצלם ב'התאמתות' גמורה, בדיוק כמו אדם הרואה דבר בעיניו.

מה־שאין־כן כשאין השכלה והבנה זו בבחי' קירוב והרגשה ממש בנפש, נקראת בחינה זו 'זרע בהמה', ואף שיש לו שֵׂכֶל והשגה גדולה באלקות.

וגם כל ישראל מאמינים[21] **כו', והאמונה היא למעלה מן הדעת.**

ידוע שהאמונה היא למעלה מן הדעת. שכן, קשר של האדם לאלקות הבנוי ומיוסד על שכל או הרגשה של האדם, שייך **למציאותו** של האדם, והוא קשר **מוגבל**. משא"כ האמונה שאינה באה מחמת שמרגיש או מבין וכיו"ב אלא בגלל שבטבע תולדתו כיהודי א"א לו לכפור בה' – הרי זו התקשרות לאלקות באופן בלתי מוגבל[22].

וא"כ צריך להבין:

מהו היתרון שיש לנשמות ד'זרע אדם' לגבי נשמות ד'זרע בהמה', והרי הן אמת דאין לנשמות ד'זרע בהמה' **דעת והרגשה** באלקות, אבל הרי יש להם **אמונה** (כי **כל** ישראל מאמינים), והאמונה היא למעלה מן הדעת?

והביאור בזה:

מכל־מקום הוא נק' 'עטרה', שהוא בחינת מקיף, וצריך להיות גם כן בחינת 'דעת', כמו שכתוב[23] **"דע את אלקי אביך כו'".**

אמונה לבד – יחד עם מעלתה הגדולה – יש לה גם 'חסרון' גדול, שהיא באה בבחי' 'מקיף' ולאו דוקא שיש לה השפעה על האדם בחיי היום יום. וכמאמר רז"ל (ברכות סג, א לגי' העין יעקב) "גנבא אפום מחתרתא רחמנא קריא", שהגנב העומד לגנוב קורא אל השי"ת ומבקש שיעזרהו, היינו שאפי' שבשעת מעשה מאמין בה' ומבקש את עזרתו, מכל מקום בפועל עובר על רצונו ית'. וכדי שלא יהי' חסרון זה צריך האדם לענין ה'דעת' דוקא (דמלבד מה ש'האמונה' לבד היא בבחי' 'מקיף', הנה גם ה'שכל' בלי 'דעת' ו'הרגשה' אינו מספיק להסיר חסרון זה), וכפי שממשיך לבאר:

כי על־ידי הדעת, על־ידי־זה אין העולם מסתיר להם כלל.

כתוצאה מההכרה וההרגשה של האדם שהחיות שלו באה מן הנפש ולא מהגוף, הרי הוא מרגיש שאין לגוף ערך וחשיבות מצד עצמו לולי הנפש, ולכן לא יתכן שידאג לגופו אם זהו

21. שבת צז, א.

22. ראה בהסבר דבר זה באריכות בספר 'מחשבת החסידות' ח"א ע' 36 ואילך.

23. דה"א כח, ט.

מבחי׳ הדעת וראיה חושיית אין ערוך אליה כו׳, וכן היראה, כי אינו דומה שמיעה לראיה[ב].

בסתירה לחיי נפשו (ולדוגמא – לא יעלה על הדעת שאדם יעשה איזו פעולה כדי לייפות את גופו אם ע״ז יסכן את חייו ח״ו). ואין זה בא ע״י יגיעה, שבגלל הבנה בשכל שהעיקר הוא חיות הנפש, הנה ע״י יגיעה עצומה הוא כופה את עצמו שלא לדאוג לגופו במקום שזהו בסתירה לחיי נפשו, אלא הדבר בא בקלות ובטבעיות והוא תוצאה בדרך ממילא מזה שהאדם מרגיש (ולא רק מאמין או מבין) שיש לו נפש המחי׳ אותו. וכך הוא גם בעבודת ה׳, שמי שיש לו ׳דעת׳ באלקות הרי הוא עובד את ה׳ בנקל, בלי כפי׳ ויגיעה:

״כשהאדם יש בו בחינה זו, הוא בחינת הדעת – בנקל לו מאד לעבוד את ה׳ בלב שלם, מפני שאין העולם מסתיר להם כלל מאחר שמרגישים שהוא ׳כלא׳, כי העיקר הוא החיות שבו ממקור החיים, והרגשה זו כאילו רואה בעיניו . . ומי שהוא בחי׳ אדם ומרגיש חיות האלקות כחיי נפשו, הרי ׳כל אשר לאיש יתן בעד נפשו׳ (איוב ב, ד), בנפש חפיצה באמת לאמיתו, בלי שום כפי׳, כי הכל כאין ואפס נגד חיותו ונפשו, ועיקר חיות נפשו הוא חיות האלקות״ (דרך מצותיך שם).

[ועוד טעם ש״צריך להיות גם כן בחינת דעת״, ולא די באמונה והשגה בלבד:]

וגם: האהבה שהיא באה מבחי׳ הדעת וראיה חושיית, אין־ערוך אליה כו׳, וכן היראה, כי ׳אינו דומה שמיעה לראיה׳[24] ב.

למרות שניתן להגיע לידי אהבה ויראה ע״י ההבנה והתבוננות באחדות ה׳ – גם בלא הרגשה

הגהות צמח צדק

ב. ופירוש ׳ראיה׳ – הוא על־פי מאמר רז״ל (אבות פ״ג): הסתכל בשלשה דברים, ׳הסתכל׳ דוקא, בבחינת ראיה בעין השכל, כמו אדם המבין בחכמתו ורואה שיבא עליו איזה דבר טוב או רע, אף־על־פי שרחוק הזמן שיבא הדבר, הנה מפני הסתכלות שכלו הוא כאילו רואה מיד בעיניו, וכאילו הוכא עליו, ומתירא מאד אם רע הוא, או שמח אם טוב הוא. אבל בחינת שמיעה, דהיינו, בחינת התבוננות בלבד במחשבה עמוקה, כמו אם שומע = מאחרים שיבא הדבר, לא יפול עליו כל כך היראה או השמחה מהדבר, מפני שאין עדיין הדבר בהתגלות גמור, אף על פי שמתבונן בו אינו כאילו רואה בעיניו ממש כו׳. וזהו שאמר הסתכל בשלשה דברים כו׳, שיהיה ענין התבוננות אלקות אצלו כאדם המבין בחכמתו ורואה הדבר אף על פי שרחוק כו׳, כי איזהו חכם הרואה את הנולד כו׳. מה־שאין־כן בחינת שמיעה היא מבחינת בינה, היינו שמבין אחדות ה׳ – איך שכולא חד, ושכל העולמות בטלים ומבוטלים כאין נגדו, ושהכל בהשפעת חיותו ית׳, ובו אין שינוי כו׳, בידוע כל ענין אחדות ה׳ – אף על פי שמתבונן בו הדק היטב, וכל עומק מחשבתו טרוד בה, והרי נקבעה האמונה בלבו מאד, מכל־מקום הוא רק על־דרך שמיעה והבנה לבד, ואין הענין בהתגלות גמור כאילו רואה בעיניו. ולפיכך בשיסיר מחשבתו אף לפי רגע, פונה לדרכי תאוותיה כו׳. משא״כ כשענין האחדות בהסתכלות חכמה, שהוא מקור הבינה, קודם שיבא הענין להתבוננות והרחבה כו׳, הוא ממש כמו ראיית העיניים, ואי אפשר לו בשום אופן להסיר מחשבתו וכל המדות מענין האחדות, ובכל עשיותיו ועניניו דבוק בו ית׳ דביקות נפלא, מפני היותו רואה המלך בעיניו. וזה היה בזמן קבלת התורה – וכל העם רואים את הקולות, רואים את הנשמע. ולאחר שחטאו, הורידם מבחינה זו לבחינת שמיעה שהיא בחינת בינה, ויכלו לחטוא כו׳. נמצא, חכמה היא בחינת ראיה, ובינה היא בחינת שמיעה. ונודע דאבא מקנן באצילות ובינה בבריאה. לכן, הנשמות דבריאה אין בהם בחינת ראיה, רק שמיעה והבנה. ועל כן נקראות זרע בחמה. משא״כ נשמות דאצילות, שם גילוי בחינת חכמה וראיה, ונקראות זרע אדם כו׳. והנה, בחינה הממוצעת המחברת וּמְוַוֶּגֶת חכמה עם בינה –

24. ראה מכילתא יתרו יט, ט.

באלקות (הבאה מבחי׳ הדעת) – אעפ״כ ישנו הבדל גדול בין אהבה ויראה שנולדה ע״י התבוננות בלבד, לאהבה ויראה שנולדה ע״י **הרגשה** באלקות.

דהנה, נתבאר לעיל, שאם יש **הרגשת הדעת**, הרי למרות שאינו רואה את הדבר בעין הגשמית, מ״מ ישנה אותה מדה של ׳התאמתות׳ בדבר המורגש כאילו רואה אותו ממש, כי הדבר נרגש אצלו בצורה ׳מוחשית׳ ביותר.

והנה, יש הבדל גדול בין ה׳משיכה׳ וה׳דביקות׳ שיש לאדם לדבר מסוים כאשר **רואה** אותו, ל׳משיכה׳ וה׳דביקות׳ שיש לו לדבר שהוא רק **מבין** שכן הוא. כי כאשר אדם **רואה** דבר מסוים שהוא נמשך אליו, אזי הדביקות בדבר היא גדולה ביותר, עד כדי כך שאינו יכול להסיר את מחשבתו מהענין, משא״כ כאשר רק **מבין** את היוקר ואת ההפלאה שבענין מסוים, הרי למרות שבשעה שמתבונן בדבר אף לבו נמשך לאותו דבר ונתעורר אצלו רגש של אהבה כלפיו, עדיין שייך שיסיר את מחשבתו מהענין ושוב לא ישים לבו ליוקר והפלאת הדבר, ובדרך ממילא גם יופסק הרגש של אהבה שהיתה לו כלפיו.

וזהו ההבדל הגדול בין אהבה ויראה הנולדים ע״י הבנה והתבוננות בלבד, לאהבה ויראה הנולדים ע״י **הרגשת** הדעת שהיא כמו ראיה:

בהבנה והתבוננות גרידא, הנה ״על פי שמתבונן בו הדק היטב, וכל עומק מחשבתו טרוד בה, והרי נקבעה האמונה בלבו מאד, מ״מ הוא רק על-דרך ׳שמיעה׳ והבנה לבד, ואין הענין בהתגלות גמור כאילו רואה בעיניו, ולפיכך, כשיסיר מחשבתו אף לפי רגע, פונה לדרכי תאוותיה כו׳. משא״כ כשענין האחדות ב׳הסתכלות׳ . . הוא ממש כמו ראיית העיניים, ואי אפשר לו בשום אופן להסיר מחשבתו וכל המדות מענין האחדות, ובכל עשיותיו ועניניו דבוק בו ית׳ דביקות נפלא, מפני היותו רואה המלך בעיניו״. (הגהות הצ״צ כאן[25]).

[וזהו גם הביאור הפנימי במאמר חז״ל (אבות ג, א) ״**הסתכל** בג׳ דברים ואין אתה בא לידי עבירה״:

כאשר ישנה אהבה ויראה הנולדת ע״י בחי׳ ׳הסתכלות׳, היינו דעת הבאה בהרגשה ממש כמו ראיה – אזי מובטח לו לאדם שאכן לא יבא לידי עבירה].

וזהו הביאור הפנימי במאמר חז״ל ״אינו דומה שמיעה לראיה״ – ׳שמיעה׳ הוא מל׳ **הבנה והשגה** (וכפרש״י לבראשית מב, כג), ו״אינו דומה שמיעה לראיה״ שהאהבה והיראה הנולדה ע״י ׳הרגשה׳ באלקות (בחי׳ הדעת הדומה **לראיה**) הוא באופן הרבה יותר נעלה מאהבה ויראה הנולדים ע״י השגה והתבוננות בלבד.

הגהות צמח צדק

הוא הדעת. דעת הוא לשון התקשרות, כמ״ש והאדם ידע כו׳, דהיינו, שיהיה מקושר בעומק נקודת הלב במחשבת הבינה שמתבונן. משא״כ בינה לבדה, היא היות הענין במחשבה לבד, ואין נוגע לעצמותו, דהיינו ללבו, כלל. אבל שיהיה רעותא דלבא – התלהבות לבבו ודביקותו בהענין שמחשב, עד שיהיה כולו בהענין דבוק מאד בכל חושי גופו – זה נקרא דעת, הוא גורם שיתחבר בחינת חכמה לבינה. דהיינו, שיגרום ברוב חוזק ההתבוננות, עד שיהיה בהבינה בחינת ראיה, ראיית החכמה כנ״ל. ולכן, בחינת זרע אדם, היינו נשמות שיש בהם בחינת הדעת, שהוא הממשיך גילוי החכמה והראיה בהתבוננות, שיבא לבחינת ומבשרי אחזה אלוה ממש. משא״כ בשאין בו בחינת דעת הנ״ל הממשיך גילוי החכמה כו׳, אז הוא רק בבחינת שמיעה והבנה לבדה, מבחינת בינה דמקננא בבריאה, ועל כן נק׳ זרע בהמה כו׳.

25. הגהת הצ״צ כאן הוא ביסודו ציטוט ממאמר אחר של אדה״ז הנדפס במאמרי אדה״ז הקצרים ע׳ תקנו. ע״ש.

עה ב **ואף שהבהמה אין לה גם שמיעה והבנה, הוא על דרך משל, שהרי הבהמה יש לה גם כן כח המדמה. וכך השכל וההבנה באלקות, כשהוא רק בבחינת שמיעה לבד, הרי זה כמו בחינת דמיון בעלמא, ונק**

פרק ב

התנהגות הנשמות ד'זרע בהמה' בדרך של 'דמיון' ו'חלום'

[לעיל נתבאר שהנשמות ד'זרע בהמה' נקראות בשם זה, כי עיקר ההבדל בין האדם לבהמה, הוא לא בענין ה'שכל' שהרי גם הבהמה רואה ושומעת ויכולה לקלוט עובדות, אלא עיקר ההבדל הוא שהבהמה אין לה 'דעת', ולכן נשמות אלו – שחסר אצלם ענין ה'דעת' – נק' בשם 'זרע **בהמה**'.

ולכאורה עדיין צריך להבין:

אמנם הבהמה מסוגלת לקלוט ולהכיר **עובדות**, אבל ודאי שאין לבהמה 'הבנה' ו'השגה' להבין את העומק שעומד מאחורי העובדות. ואינו מובן, למה קוראים לנשמות אלו בשם 'זרע **בהמה**', הרי גם לנשמות אלו יש ענין ה'שמיעה' היינו **הבנה והשגה** באלקות (כנ"ל), ואם כן מדוע נדמו ל'בהמות'?

ותוכן הביאור הוא, שאמנם בודאי ישנו הבדל גדול בין אופן השגת האדם לאופן השגת הבהמה – אך **בעומק הענין** השגת האדם שאין בו בחי' ההרגשה דדעת, שווה להכרה של הבהמה בעובדות שונות, כפי שמבאר:]

ואף שהבהמה אין לה גם שמיעה והבנה, הוא על־דרך־משל, שהרי הבהמה יש לה גם כן 'כח המדמה', וכך השכל וההבנה באלקות, כשהוא רק בבחינת שמיעה לבד, הרי זה כמו בחינת דמיון בעלמא.

כפי שנתבאר לעיל, גם הבהמה יודעת ומכירה עובדות (וכל' המאמר לעיל "שהבהמה יש לה ראיה ושמיעה"). אבל בכל זאת ישנו חילוק עיקרי בין ידיעת העובדות של הבהמה להבנה והשגה של האדם (כפי שכתב הרמב"ם במו"נ (ח"א פרק עג)): השכל שיש לבהמה נקרא רק 'כח הדמיון וההכרה', היינו הכח לקלוט ולהכיר איזה מציאות או עובדה בלי להבין את **ההגיון והסברה** של הדבר. ורק האדם שיש לו שכל ממש (הכולל יכולת להבין את ההגיון שמאחורי העובדות) יכול להבחין ששני דברים הדומים זה לזה לפי ראות העינים, הנה באמת שונים הם זה מזה. ומזה נוכל להבין עוד, שהבהמה, בגלל שיש לה רק 'כח הדמיון וההכרה', אינה מסוגלת להבין שב' דברים **הסותרים זה את זה** אינם יכולים לשכון יחד, ואצלה יכול להצטייר ציור של ב' דברים הסותרים זא"ז יחד, כיון שחסרה לה היכולת להבין שב' הדברים הם סתירה זה לזה.

והנה, אף שלכל אדם (כולל כזה שנשמתו הוא מ'זרע בהמה') יש היכולת להבין בשכלו כיצד ב' דברים סותרים זה לזה – אך כאשר חסרה ה'דעת' וההרגשה באלקות, גם האדם המבין ומתבונן היטב בשכלו בגדולת ה' (וגם נולדה לו אהבה ויראה מהתבוננות זו) עלול **להתנהג בפועל** באופן שסותר לגמרי להבנה זו. ויתכן שיבין היטב את ענין ביטול העולמות לאלקות ויחד עם זה יתנהג באופן שנותן 'חשיבות' להנחת העולם ועד שאפי' יעבור עבירה – דברים הסותרים לגמרי להבנה ש'אין עוד מלבדו'. וכ"ז בא מחמת שחסר לו ענין הדעת, וכנ"ל דכיון "שאין הענין בהתגלות גמור כאילו רואה בעיניו, ולפיכך, כשיסיר מחשבתו אף לפי רגע, פונה לדרכי תאוותיה".

וזהו הדמיון של הנשמות ד'זרע בהמה' לבהמות, כיון שנשמות אלו עלולות להתנהג

בחינת כדמותנו. ועל זה נאמר היינו כחולמים, כמו בחלום שאין נשאר רק כח המדמה כו'[ג].

כאילו יש להם רק 'כח המדמה' ולא שכל ממש, שעלולות להתנהג באופן הפכי למה שהם עצמם משיגים.

ונק' בחינת "כדמותנו".

מבואר בכ"מ, שעולמות בי"ע נקראים 'כדמותינו'. וע"פ פשוטו, טעם הדבר הוא (ראה הגהות לפתח אליהו תרנ"ח ע' ב. ועוד) כי בשונה מעולם האצי' שהוא בייחוד גמור עם א"ס ב"ה, עולמות בי"ע הם כמו 'לבוש' ו'דמות' בלבד לא"ס.

ובעומק יותר, יש עוד סיבה לכך (ראה סה"מ תרנ"ח ע' ס ועוד): כי בעולמות בי"ע יש בחי' של 'דמיון' – ש'נדמה' שהעולם הוא יש, ואפילו אם מבינים בשכל ש'אין עוד מלבדו', עדיין חסרה ההרגשה בזה, וההרגשה היא באופן של 'דמיון' – היפך מה שמבינים בשכל, ונדמה שהעולם הוא בבחי' 'יש'.

והרי הנשמות ד'זרע בהמה' נמשכים מעולמות בי"ע, כנ"ל. ולכן הנהגתם הוא גם באופן של דמיון, כיון שחסר אצלם הדעת וההרגשה באלקות.

ועל זה נאמר[26] "הָיִינוּ כְּחוֹלְמִים" – כמו בחלום שאין נשאר רק כח המדמה כו'[ג].

לקמן יבואר – שלע"ל יהי' לכל הנשמות בחי' ה'דעת'. ולכן נאמר בפסוק על זמן הגלות דייקא "היינו כחולמים", כי כמו שבעת החלום נשאר אצל האדם 'כח המדמה' בלבד, ושכלו הוא כמו השכל של הבהמה ולכן יכול לחלום כאילו ספינה שטה באויר וכיו"ב – אף שהם דברים הסותרים זא"ז, כך גם בעת הגלות, כאשר חסר אצל הנשמות ד'זרע בהמה' ענין הדעת, יתכן שיתנהגו באופן הסותר את מה שהם עצמם משיגים ומרגישים, כנ"ל.

[לסיכום: יש ב' סוגי נשמות, הנקראות 'זרע אדם' ו'זרע בהמה':

נשמות של 'זרע אדם' הן נשמות דאצילות שיש להן דעת **והרגשה** באלקות, ואילו נשמות של 'זרע בהמה' הן נשמות דבי"ע (רוב הנשמות של דורותינו), שאף שיש להן אמונה שלמעלה מהדעת, ויש להם גם השגה והבנה בגדלות ה', אעפ"כ, אין להן דעת, היינו **הרגשה** באלקות.

והחילוק בעבודת ה' הוא – שהנשמות שיש להם 'דעת' יכולות לעבוד את ה' בנקל מאד ובלא יגיעה, משא"כ הנשמות שאין להם 'דעת' עבודתם היא ביגיעה גדולה, וגם מיד כאשר אינו מתעמק באלקות הרי האהבה ויראה שלהם חולפת ויכולים להיות שקועים בתאוות עוה"ז].

הגהות צמח צדק

ג. **עיין מה שנתבאר לעיל פרשת וישב על פסוק זה** (ד"ה 'היינו כחולמים' (וראה בביאורנו שם). **אבל בחינת נעשה אדם בצלמנו, זהו בחי' זרע אדם, בחי' ראייה כו'. אך, הנה בחי' דעת המחבר החכמה בבינה נק' דעת עליון. ויש בחי' דעת תחתון, שהוא התקשרות המוחין בהמדות, והוא פנימיות המדות. ולקמן בפי' ונתתי עשב מבואר, דגם בהמשכת בחי' דעת תחתון נק' אדם. ועיין בלק"ת פ' שמות, ד"ה וירא כו', דע כי כו'.**

26. תהלים קכו, א.

והנה, משה רבינו ע"ה כחו גדול, שממשיך ומשפיע בחינת דעת בכנסת ישראל, אף גם בנשמות שנקראו זרע בהמה, שיהיה בהם בחינת דעת והרגשה באלקות, להיות וידעת היום כו', דע את אלקי אביך כו'.[ד] **כי משה רבינו ע"ה נקרא רעיא מהימנא, אחד המיוחד משבעה רועים, שרועה ומפרנס הנשמות ישראל בהשפעתו אליהם מוח הדעת, שזהו פירוש רעיא מהימנא שמפרנם את האמונה. ולכך הוא גואל ראשון וגואל אחרון. פירוש גואל ראשון,**

פרק ג

ענינו של משה – המשכת הדעת בנשמות ד'זרע בהמה'

[לפי כל משנ"ת עד עתה, ימשיך לבאר מהו עבודת משה המבואר בפסוק "ונתתי עשב לבהמתך":]

והנה[27]**, משה רבינו ע"ה, כחו גדול שממשיך ומשפיע בחינת דעת בכנסת ישראל, אף גם בנשמות שנקראו 'זרע בהמה', שיהיה בהם בחינת דעת והרגשה באלקות, להיות "וידעת היום כו'"**[28]**, "דע את אלקי אביך כו'".**[ד]

למרות שהנשמות ד'זרע בהמה' מצד עצמן אין להם 'דעת' באלקות, אעפ"כ משה רבינו כוחו גדול וביכלתו להמשיך את בחי' הדעת אפילו לנשמות אלו.

[וכיצד משה רבינו יכול להמשיך בחי' זו לנשמות אלו – אף שמצד גדרן אין הן שייכות לבחי' הדעת, יתבאר לקמן בפרקים ח-ט].

כי משה רבינו ע"ה נקרא 'רעיא מהימנא', אחד המיוחד משבעה רועים, שרועה ומפרנם הנשמות־ישראל בהשפעתו אליהם מוח הדעת, שזהו פירוש 'רעיא מהימנא' – שמפרנם את האמונה.

בפסוק (מיכה ה, ד) נאמר שיש 'שבעה רועים'. ועניינם של רועים אלו הוא אשר כשם שהרועה הגשמי זן ומפרנס את צאנו, כך רועים אלו ממשיכים חיות רוחני ואלקות לכל אחד מישראל, כל רועה לפי מדרגתו ועניינו.

והנה בגמ' (סוכה נב, ב) ובזהר (תיקונים שבזהר חדש קד, א) מפורט מי הם שבעה הרועים ואחד מהם הוא משה רבינו ע"ה. ובכ"מ[29] נקרא משה רבינו בשם 'רעיא מהימנא', היינו רועה נאמן. ומזה שמתוך הז' רועים דוקא משה נקרא בשם זה – מובן שמשה היה "אחד המיוחד משבעה רועים".

והייחודיות של משה מובנת מכינוי זה ('רעיא מהימנא') גופא, כי הפירוש הפנימי בכינוי זה הוא, שמשה רועה את ישראל בענין האמונה ('מהימנא'). כלומר, אף שכל ישראל יש להם אמונה מצד עצמם, משה 'רועה' ומפרנס אמונה זו היינו שקובע ומחדיר את האמונה בפנימיות ונותן גם לנשמות ד'זרע בהמה' את הכח להרגיש אמונה זו ('דעת'), עד שנעשית ענין 'פנימי' אצלם.

הנחות צמח צדק

ד. והוא המזווג וממשיך בחינת חכמה לבינה, שיהיו בהתבוננות בחינת ראיה כו'.

27. בכל הבא לקמן, ראה גם תניא פמ"ב.

28. דברים ד, לט.

29. כך נקרא משה רבינו ע"ה בספר הזהר. ראה זהר חלק א קו, א. חלק ב ח, ב. קנו, א. קצג, ב. ועוד.

שהוא המשפיע להם בחינת הדעת, שבתחלת הדבור שלו אמר להם וידעתם כי אני הוי', כי מקודם כתיב ויאמן העם. והוא יהיה גם כן גואל אחרון,

ולכן משה הוא "אחד המיוחד משבעה רועים", כי כל רועה משפיע ענין ומדה המיוחדים לו (לדוגמא – אברהם שענינו הוא חסד משפיע חסד) וכל המדות הם באופן נעלה יותר כאשר ישנה ענין הדעת (וכמו שנאמר בזהר (ח"ב קעז, א) **שהדעת נקראת "מפתחא דכליל שית", 'מפתח' הכולל את כל שש המדות), וע"ד מה שנתבאר (לעיל פ"א) ש"האהבה שהיא באה מבחי' הדעת וראיה חושיית, אין ערוך אליה כו' וכן היראה" (וכפי שיתבאר עוד לקמן פרק ז).**

ולכך, 'הוא גואל ראשון וגואל אחרון'[30]**.**

והפירוש הפנימי בזה הוא שהן בזמן יציאת מצרים, גאולה ראשונה, והן בגאולה העתידה, גאולה אחרונה, קיבלו בני ישראל ממשה את בחי' ה'דעת'. ודבר זה מרומז בפסוקים המדברים על ב' תקופות אלו, כפי שהולך ומבאר:

[כדי להבין את הבא לקמן, יש להקדים: ב'דעת' וההרגשה שיכולה להיות לאדם באלקות יש ב' מדריגות: א) 'דעת' והרגשה ב'אור **הממלא כל עלמין**'. ב) 'דעת' ו'הרגשה' ב'אור **הסובב כל עלמין**'.

ונקודת הענין: אור הממלא הוא האור המצומצם לפי ערך העולמות, ואילו אור הסובב הוא האור האלקי שאינו מצומצם לפ"ע העולמות והוא 'סובב' ו'מקיף' עליהם.

והנה, 'דעת' באור הממלא היא ההכרה וההרגשה שהעולמות חיים וקיימים ע"י שהחיות האלקי שופע בהן בכל רגע ומחי' ומהווה אותם – היינו שעיקר מציאותם אינו אלא החיות האלקי, אך גם כאשר ישנה 'דעת' בבחי' זו, סוף סוף אין ההרגשה שאין ל'ענינו' של העולם שום **ערך** ו**תפיסת מקום**. שכן, לגבי אור הממלא, יש לעולם איזה ערך – ולכן הוא מחי' את העולם לפי ערכו.

משא"כ ה'דעת' באור הסובב ענינה היא ההכרה וההרגשה שאין לעולם שום ערך ותפיסת מקום כלל.

והרגשה נעלית זו (בבחי' אור הסובב) תתגלה בעיקר לעתיד לבוא, כי בזמן הזה אי אפשר להגיע להרגשה נעלית זו שאין העולם מציאות כלל, ורק בזמן הגאולה, לאחר העבודה במשך זמן הגלות בתורה ומצוות שעל ידם ממשיכים את אור הסובב להעולם (ראה ד"ה וידעת היום בלקו"ת פרשת ואתחנן) – **אזי יתעלה העולם ויהי' ניתן להגיע אף לידי הרגשת אור הסובב.**]

פירוש 'גואל ראשון', שהוא המשפיע להם בחינת הדעת, שבתחלת הדבור שלו אמר להם[31]**: "וידעתם כי אני הוי'", כי מקודם כתיב**[32] **"ויאמן העם".**

"וזהו שנצטווה משה רבינו ע"ה בסדר וארא לאמר לישראל במצרים בתחילת דבריו: 'וידעתם כי אני ה'" (שמות ו, ז)**, כי מקודם סוף סדר ואלה שמות כתיב: "ויאמן העם", שהיו מאמינים בה'. אך באמונה פשוטה בלי דעת, וזאת שהשפיע להם משה שמדרגתו מוח הדעת"** (דרך מצותיך שם)**.**

ולפי זה – שענין ה'גאולה' שנעשית ע"י משה בעת יציאת מצרים היה ענין המשכת ה'דעת',

30. ראה שמות רבה פ"ב ס"ד. זהר חלק א רנג, א.

31. שמות ו, ז.

32. שמות ד, לא.

להיות בחינת ומלאה הארץ דעה כו', כי כולם ידעו אותי וכו'.[ה] **וזהו ונתתי עשב בשדך לבהמתך, פירוש עשב הוא בחינת דעת, שהוא שם ע"ב, ושי"ן באמצע התיבה,**[ו] **שנמשך בשדך, בחינת חקל תפוחין קדישין. בשביל בהמתך, הם הנשמות שנקראות זרע בהמה.**

מובן למה משה נחשב 'גואל אחרון', כי גם עיקר ענין הגאולה לע"ל ענינה המשכת ה'דעת' לעולם, עבודתו של משה:

והוא יהיה גם כן 'גואל אחרון', לחיות בחינת "ומלאה הארץ דעה כו'"[33]**, "כי כולם ידעו אותי וכו'"**[34]**.**[ה]

אף שמשה כבר המשיך ה'דעת' גם לנשמות ד'זרע בהמה' בעת גאולת מצרים, היינו שמאז יציאת מצרים ישנה האפשרות והיכולת גם לנשמות ד'זרע בהמה' **להרגיש** אלקות בבחי' דעת – מ"מ הדעת שיכולים להגיע אליה כעת היא ה'דעת' ו'הרגשה' באור **הממלא**, ולע"ל ימשיך משה מדריגה נעלית יותר – שיהי' 'ידעו **אותי**', דעת בבחי' 'אותי', היינו אור הסובב.

וזהו "ונתתי עשב בשדך לבהמתך".

פירוש: 'עשב' הוא בחינת דעת, שהוא שם ע"ב, ושי"ן באמצע התיבה[35]**.**[ו]

שם ע"ב (שהוא אחד מהצירופים של שם הוי') קשור לבחי' ה'דעת' (ראה הגהת הצ"צ כאן), והשי"ן באמצע הוא להורות שה'דעת' הוא פנימיות המדות (כאשר יבואר לקמן פרק ז), כי השי"ן יש לה ג' ראשין המורה על ג' המדות העיקריות דחסד גבורה תפארת.

שנמשך 'בשדך', בחינת 'חקל תפוחין קדישין'. בשביל 'בהמתך', הם הנשמות שנקראות 'זרע בהמה'.

'חקל תפוחין קדישין' הוא בחי' מלכות דאצי' (ראה זהר ח"ב פח, ב). ו'חקל' **פירושו שדה**. והנה, נשמות ד'זרע בהמה' מושרשות בעיקר בבחי' המל' דאצי' (ראה באריכות בד"ה החדש תרס"ו). **וזהו** הפי' הפנימי ב"ונתתי עשב בשדך לבהמתך" – שמשה משפיע בחי' 'דעת' ('עשב' המורה על הדעת כנ"ל) ב'שדך' היא ספירת המלכות, שרש הנשמות ד'זרע בהמה', **בשביל** 'בהמתך' – כדי שהנשמות ד'זרע בהמה' יוכלו לקבל דעת באלקות.

הגהות צמח צדק

ה. והיינו, להיות הדעת גם בבחינת סובב כל עלמין. מה־שאין־כן בגאולת מצרים, אף־על־פי שנמשך בחינת וידעתם כי אני הוי"ה, הוא בבחינת ממלא כל עלמין, כמבואר במקום אחר ע"פ וידעת היום [לקו"ת ואתחנן ד, ב ואילך].

ו. שם ע"ב הוא בחכמה. וצריך לומר, משום שהדעת ממשיך זיווג חכמה עם בינה, כנ"ל.

33. ישעי' יא, ט.

34. ירמי' לא, לג.

35. באוה"ת פ' משפטים ע' א'קיב מציין על זה לת"ז תיקון נא.

ואף גם המלאכים עליונים, ד' מחנות שכינה, נקראים גם כן בשם בהמות וחיות, שהם פני אריה פני שור כו'. שאף שיש להם דעת והכרה באלקות, ועומדים בבטול גדול, מכל מקום נקראים בשם בהמות, לפי שהשגתם הוא רק בבחינת מדת מלכותו ית', שממנו נמשך חיותן והתהוותן, ועד שם עלו השגתם, אבל במהותו ועצמותו ית לית מחשבתם תפיסא כלל.[ז] ובחינת מלכות הוא נק' שם, כמשל שם האדם שאינו נוגע למהותו ועצמותו וכו'.

פרק ד

המשכת ה'דעת' במלאכים

[יוסיף לבאר, שמשה רבינו ממשיך דעת לא רק בנשמות ד'זרע בהמה', אלא גם במלאכים עליונים:]

ואף גם המלאכים עליונים – ד' מחנות שכינה – נקראים גם כן בשם 'בהמות' ו'חיות', שהם 'פני אריה' 'פני שור'[36] כו'.

בנבואת יחזקאל על המרכבה העליונה מתוארים מלאכים עליונים הנקראים בשם בהמות וחיות, 'פני אריה אל הימין, פני שור אל השמאל'. וע"פ המבואר לעיל מובן שנקראים כן כי חסר להם בידיעת אלקות.

שאף שיש להם דעת והכרה באלקות[37], ועומדים בְּבִטּוּל גדול.

מכל־מקום נקראים בשם 'בהמות', לפי שהשגתם הוא רק בבחינת מדת מלכותו ית', שממנו נמשך חיותן והתהוותן, ועד שָׁם עָלוּ השגתם.

אבל במהותו ועצמותו ית' 'לית מחשבתם תפיסא כלל'[38].[ז]

ההכרה והדעת באלקות שיש למלאכים נובעת מזה שבהיותם נבראים רוחניים, ביכולתם להרגיש את האור והחיות האלוקי המחיה אותם ומאיר בהם. אמנם, כל זה הוא רק לגבי האור האלקי המהווה ומחי' אותם, היינו מדת **מלכותו** ית', אך **בעצמותו** ית' אין להם השגה ועאכו"כ שאין להם הכרה והרגשה (ע"ד משנ"ת לעיל – דאפי' לאחר הגאולה ממצרים נמשך לבנ"י בחי' הדעת בבחי' אור הממלא כל עלמין אך לא בבחי' אור הסובב כל עלמין).

[והולך ומבאר בפרטיות יותר ענין זה שהדרגא האלקית הנותנת חיות למאלכים – מדת מלכותו ית' – היא שלא בערך לגבי מהותו ועצמותו ית':]

ובחינת מלכות הוא נק' 'שֵׁם', כמשל שם האדם שאינו נוגע למהותו ועצמותו וכו'.

בתפלת 'אדון עולם' אומרים "מלך שמו נקרא עליהם", והפירוש הפנימי בזה הוא שמדת מלכותו אינה אלא כמו 'שם' לגבי מהותו ועצמותו ית' – וכמו שבאדם ה'שם' הוא ענין חיצוניות לגבי מהותו (שהרי האדם כשלעצמו אינו זקוק לשם וכל ענינו הוא רק כדי שאחרים יוכלו לקרוא לו),

הנהות צמח צדק

ז. **וכמבואר במקום אחר ע"פ רני ושמחי** [תו"א לז, א ואילך], **בענין 'צדקתך ירננו'.**

36. בנבואת יחזקאל על המרכבה העליונה (יחזקאל א, י').

37. ראה רמב"ם הלכות יסודי התורה פ"ב.

38. נסמן לעיל.

ועל כן, נקראים בהמות, שאין להם דעת השגה במהותו ועצמותו ית'. ולכן אומרים קדוש, שהוא ית' קדוש ומובדל מהם כו', ולכך גם עליהם נאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך. והנה, המשכת הדעת הוא על ידי אמירת הקדוש, כי אין הקב"ה מצטרך להשיר והשבח שלהן, אלא שעל ידי זה שאומרים קדוש נמשך להם השפעת הדעת כו'.[ח]

כך מדת מלכותו ית' אינה תופסת מקום לגבי מהותו ועצמותו ית'.

ועל כן, נקראים בהמות, שאין להם דעת השגה במהותו ועצמותו ית'.

ולכן, אומרים 'קדוש'[39]**, שהוא ית' 'קדוש' ומובדל מהם כו'.**

'קדוש' הוא מל' הבדלה (כמו שפירש רש"י על הפסוק "קדושים תהיו" – "הוו פרושים **ומובדלים**"), והמלאכים אומרים כן, כי למרות שיש להם 'דעת' והרגשה והכרה במדת מלכותו ית' – הנה מהותו ועצמותו ית' הוא 'קדוש' ומובדל מהם.

ולכך, גם עליהם נאמר "ונתתי עשב בשדך לבהמתך".

> [והנה, הכוונה בזה שמשה רבינו הוא הממשיך דעת במלאכים היא שמשה הוא המשפיע למלאכים 'נתינת כח' לזה, אך ההמשכה עצמה נעשית ע"י עבודתם, וכפי שמבאר:]

והנה, המשכת הדעת הוא על־ידי אמירת ה'קדוש', כי אין הקב"ה מצטרך להשיר והשבח שלהן, אלא שעל־ידי־זה שאומרים 'קדוש' נמשך להם השפעת הדעת כו'.[ח]

הקב"ה אינו זקוק לשבחים של המלאכים "כי הוא משובח ומפואר ומרומם לבדו מצד עצמו ית' זולתי השיר שלהן" (הנחת הר"מ), ועל כן בהכרח לומר שהמלאכים אומרים 'קדוש' בשביל המלאכים **עצמם**, כי ע"י אמירת 'קדוש' הם ממשיכים לעצמם בחי' ה'דעת' (הכרה והרגשה) במהותו ועצמותו ית'[40].

דהנה (ראה הגהת הצ"צ לכאן)[41] 'קדוש' הוא 'קדש' בתוספת וא"ו. 'קדש' מורה על חכמה עילאה[42] שבה שורה א"ס ב"ה ממש (ראה תניא פרק לה), והוא"ו מורה על 'המשכת' בחי' החכמה (כידוע דאות וא"ו שהיא בצורה של קו הנמשך מלמעלה למטה מורה על המשכה (ראה אגה"ת פ"ד)), היינו שגם מדריגה נעלית זו (- אלקות שלמעלה מהעולמות, ולא רק ספירות המל') תהי' בבחי' 'הרגשה' אצלם[43].

הגהות צמח צדק

ח. **כי קדוש – קדש ו', שהוא המשכת חכמה עילאה, בחינת ראיה. אי נמי: המשכת הכתר, והוא על ידי דעת עליון שמקבל מבחינת כתר, כמו שנתבאר לעיל בפרשת תולדות ע"פ מים רבים כו'** [יט, א ואילך].

39. ישעי' ו, ג.

40. וראה פע"ח שער י פ"ד, שענין ה'קדושה' קשור להמשכת הדעת.

41. ליתר ביאור בענין המשכת הדעת ע"י אמירת 'קדוש' – ראה סה"מ תקס"ה ח"א ע' רצה ד"ה שיניך כעדר הרחלים (והנחה אחרת ממאמר זה בלקו"ת שה"ש לו, ד. וש"נ) עליו נרשם שהוא ביאור על מאמר זה.

42. ראה זהר ח"ג צד, ב. וכן מבואר בדרוש תפילין שבע"ח שפרשת 'קדש' היא כנגד 'חכמה', ו'והי' כי יבאך' כנגד 'בינה'. וראה תניא פרק יט. ובכ"מ.

43. ליתר ביאור:
ישנו הבדל בין 'קדש' (שה'קרי' של תיבה זו היא:

והנה, ביוצר אור אנו אומרים כולם כאחד עונים כו' קדוש כו', כולם כאחד דוקא, וכמ"ש בזוהר דלא מקדשי ליה לעילא עד דישראל מקדשי ליה לתתא, דמקדשין ליה כולא כחדא. פירוש, כי ג' עולמות בריאה יצירה עשיה, שהם הנקראים בחינת בהמה, ולשם ממשיכים בחינת הדעת. והנה, ג' עולמות בריאה יצירה עשיה, הם ג' בחינות מחשבה ודבור ומעשה, כי ישראל עלו

פרק ה

'ומקבלין דין מן דין'

[עד כאן נתבאר שעבודת משה היא להמשיך דעת בנשמות ד'זרע בהמה' וכן במלאכים עליונים. והיינו שתהי' דעת באלקות לא רק בבחי' 'ממלא כל עלמין' ובספירת ה'מלכות', אלא שהדעת באלקות תהי' אף במדריגות שאין להן שייכות לעולמות (אור ה'סובב').

ובענין המשכת הדעת למלאכים נתבאר שמשה הוא המשפיע את ה'נתינת כח' להמשכת הדעת, וההמשכה עצמה נעשית ע"י עבודתם באמירת 'קדוש'.

והנה, גם המשכת הדעת בנשמות ד'זרע בהמה' נעשית ע"י עבודתם, ובפרטיות ע"י אמירת 'קדוש' בעת התפלה.

ועבודה זו נעשית **יחד** עם המלאכים, כפי שיבאר:]

והנה, ב'יוצר אור'[44] אנו אומרים "כולם כאחד עונים כו' קדוש כו", 'כולם כאחד דוקא, וכמ"ש בזוהר[45] דלא מקדשי ליה לעילא עד דישראל מקדשי ליה לתתא, דמקדשין ליה כולא כחדא.

המלאכים למעלה אינם מקדשים אותו ית' (ע"י אמירת 'קדוש') עד שבני ישראל יקדשו אותו ית' למטה, שמקדשים אותו כולם **כאחד** דוקא.

פירוש: כי ג' עולמות בריאה־יצירה־עשיה, שהם הנקראים בחינת 'בהמה', וּלְשָׁם ממשיכים בחינת הדעת.

וכמו שנתבאר לעיל דבעולם האצי' המיוחד עם אלקות ממש, יש דעת והרגשה בא"ס ב"ה, משא"כ בעולמות בי"ע.

והנה, ג' עולמות בריאה־יצירה־עשיה הם ג' בחינות מחשבה ודבור ומעשה.[46]

הספירות שבעולם האצי' נקראות 'תיקונים' היינו שדומות לעשר כחות הנפש של האדם המיוחדים ממש עם הנפש, וכך הספי' של עולם האצי' מיוחדות עם א"ס ממש. ואילו עולמות בי"ע נקראים 'לבושים' – היינו שדומים ל'לבושי'

'קודש'), ו'קדוש'. קדוש הוא שם ה'תואר', היינו שיש **איזה דבר** שהוא קדוש, ואילו קדש הוא שם העצם – הקדושה עצמה.

ולכן דוקא התואר קדש מורה על מדריגה באלקות שמובדלת מעולמות (ספירת החכמה), וכדאיתא בזהר (ח"ג צד, ב) ד"קדש מילה **בגרמיה**", היינו שתיבה זו מורה על הקדושה העליונה כפי שהיא 'לגרמיה', היינו לעצמה, ואינה שייכת לדבר פרטי מסוים, משא"כ התואר 'קדוש' מורה על זה שה'קדש' נמשך **בתוך ענין** מסויים (וכנ"ל, שפירוש המילה הוא שיש ענין ודבר מסויים שהוא קדוש). ודבר זה נעשה ע"י הוא"ו יתירה שב'קודש' – וכנ"ל דהוא"ו מורה על המשכה.

ולכן אומרים המלאכים 'קדוש', כדי שמדריגת 'קדש' תומשך בתוכם – שירגישו אותה בבחי' הדעת.

44. בברכות ק"ש של שחרית.

45. זהר חלק א רלא, א. וראה חולין צא, ב.

46. ראה לקו"ת בלק בד"ה מי מנה עפר יעקב (סז, א) בתחילתו.

במחשבה. ואף הנשמות שנקראו זרע בהמה הם מבחינת מחשבה, והוא עולם הבריאה, מה שאין כן המלאכים נמשכים מבחינת דבר ה' ורוח פיו וכו', שהיא בחינת יצירה, לכך אין יכולים המלאכים לומר קדוש להמשיך גילוי הדעת אליהם עד שיאמרו ישראל תחלה קדוש. כי ההמשכה צריכה להיות כסדר, שיומשך הדעת בהמחשבה, ומהמחשבה נמשך להדיבור כו', ואי אפשר שיומשך בהדיבור בטרם שנמשך בהמחשבה, כמו שאי אפשר לדבר אלא אם כן שיחשוב תחלה הצירופי אותיות שרוצה לדבר כו'. ואמנם, גם ישראל אי

עה ג

הנפש - מחשבה דיבור ומעשה – שאינם מיוחדים עם הנפש ממש.

אמנם בלבושים גופא, יש הבדל בין לבוש ללבוש. דלבוש המחשבה, עם היותו לבוש, הרי הוא 'קרוב' לנפש עצמה (ולכן כל ענינה של המחשבה הוא עבור האדם עצמו ולא עבור הזולת), ה'דיבור' אינו קרוב לנפש כמו המחשבה (ולכן הוא גם נשמע לאדם אחר) ואילו לבוש המעשה מרוחק לגמרי מהנפש (ולכן שייך שאדם יבנה כלי ע"י כח המעשה שלו, ובכלי לא יהי' ניכר כלל מי הוא האומן שיצר אותו).

ועד"ז הוא בעולמות בי"ע. עולם ה'בריאה', עם היותו 'עולם' שאינו מיוחד באלקות ממש, ה"ה דומה למחשבה ולכן יש בו גילוי אלקות נעלה. ואילו עולם היצירה הוא כמו לבוש הדיבור ולכן אין בו אותה מידה של גילוי אלקות כמו בעולם הבריאה, ואילו עולם העשי' (מל' 'מעשה') דומה ללבוש המעשה והאלקות היא בתכלית ההסתר בתוכו[47].

כי 'ישראל עלו במחשבה'[48]. ואף הנשמות שנקראו 'זרע בהמה' הם מבחינת מחשבה, והוא עולם הבריאה.

מה־שאין־כן המלאכים נמשכים מבחינת דבר ה' ורוח פיו וכו', שהיא בחינת יצירה.

כמ"ש (תהילים לג) "בדבר ה' שמים נעשו, וברוח פיו **כל צבאם**", הרי שאף המלאכים נמשכו מ'דיבורו' ית' – עולם היצירה.

לכך, אין יכולים המלאכים לומר 'קדוש' – להמשיך גילוי הדעת אליהם – עד שיאמרו ישראל תחלה 'קדוש'.

כי ההמשכה צריכה להיות כסדר, שיומשך הדעת בהמחשבה, ומהמחשבה נמשך להדיבור כו', ואי־אפשר שיומשך בהדיבור בטרם שנמשך בהמחשבה, כמו שאי־אפשר לְדַבֵּר אלא־אם־כן שיחשוב תחלה הצירופי־אותיות שרוצה לדבר כו'.

המלאכים הנמצאים בעולם היצירה יכולים להמשיך את בחי' הדעת רק לאחר שישנה המשכת הדעת בנשמות, בעולם הבריאה, כי כנ"ל עולם הבריאה הוא עולם המחשבה ועולם היצירה הוא עולם הדיבור – ועל דרך שא"א לאדם לדבר בלי לחשוב קודם, כך א"א להמשיך את הדעת לעולם היצירה בלי שיומשך תחילה לעולם הבריאה.

47. בביאור השייכות של עולמות בי"ע לג' הלבושים דמחשבה דיבור ומעשה בפרטיות יותר, ראה מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ג ח"ב ע' תר-תרב. ועוד.

48. ראה בראשית רבה פ"א, ד ובכ"מ. וראה תניא ריש פ"ב.

אפשר להם לומר קדוש עד שיאמרו המלאכים קדוש, כי עם היות מצד שרש נשמתן הם מבחינת מחשבה שלמעלה מעולם המלאכים, אך מצד התלבשותם בגופות, הרי הם בבחינת עולם העשייה שלמטה מהמלאכים, שהם מבחינת יצירה. ואם כן, הם צריכים לקבל הדעת על ידי המלאכים, כדרך ההמשכה מבחינת הדיבור לבחינת המעשה כו', וזהו ומקבלין דין מן דין. ולכן, מקדשי ליה כחדא דוקא, כולם כאחד עונים וכו'.[ט] והנה, כל זה נמשך על

[והנה, מלשון התפלה ש"כולם **כאחד**" אומרים קדוש (וכן מל' הזהר שהובא לעיל "דמקדשין ליה כולא **כחדא**") מבואר דכשם שהמלאכים צריכים לנשמות כדי להמשיך ענין הדעת ע"י אמירת 'קדוש' – כך הנשמות צריכות למלאכים כדי להמשיך 'דעת' ע"י אמירת קדוש בשביל עבודתם.

וזהו שממשיך לבאר:]

ואמנם, גם ישראל אי־אפשר להם לומר 'קדוש' עד שיאמרו המלאכים 'קדוש', כי עם היות מצד שרש נשמתן הם מבחינת מחשבה שלמעלה מעולם המלאכים, אך, מצד התלבשותם בגופות, הרי הם בבחינת עולם העשייה שלמטה מהמלאכים, שהם מבחינת יצירה. ואם כן, הם צריכים לקבל הדעת על־ידי המלאכים, כדרך ההמשכה מבחינת הדיבור לבחינת המעשה כו'.

פירוש:

בנשמה יש שתי מדריגות: א) כפי שהיא בשרשה. וב) כפי שהוא למטה, בהתלבשות בגוף הגשמי. וע"י אמירת קדוש ממשיכים בחי' ה'דעת' וה'הרגשה' באור הסובב על עלמין, הן בנשמה למעלה והן בנשמה למטה.

ולכן הנשמות צריכות לאמירת 'קדוש' של המלאכים: מאחר שהמטרה היא להמשיך את הדעת בנשמה גם כמו שהיא למטה בגוף – בעולם ה'עשי'' – א"א שיומשך ענין זה בלא שיומשך תחילה 'דעת' ע"י המלאכים בעולם ה'יצירה'.

וזהו 'ומקבלין דין מן דין'[49].

המלאכים והנשמות מקבלים זה מזה, כי המשכת הדעת בכל אחד מהם תלויה בזולתו (המלאכים תלויים בישראל, וישראל תלויים במלאכים), "שהאחד מצטרך לקבל מחבירו, שיש מעלה בזה משא"כ בזה, וכן להיפוך, דלא ראי זה כראי זה, לכך מצטרכים זה לזה לקבל זה מזה, כנ"ל" (הנחת הר"מ).

ולכן, 'מקדשי ליה כחדא' דוקא, 'כולם כאחד עונים' וכו'.[ט]

והנה, כל זה נמשך על־ידי משה רבינו ע"ה,

הנחות צמח צדק

ט. **וזהו כתר יתנו לך מלאכים כו', ועמך ישראל וכו' יחד כו' דוקא. ופירוש כתר יתנו לך – שע"י שנמשך הדעת בנפשם, ע"ז נמשך גם כן גילוי הכתר לז"א, כי הדעת הוא חיצוניות הכתר. ולכן, כשהכתר נמנה אין הדעת נמנה כו'** [ראה משנת חסידים מס' בריאת א"ק פ"א מ"ד]. **וכשצריכה להיות המשכת הדעת, בהכרח שיותחל ההמשכה מהכתר. וכשצריך להיות נמשך למטה, בהכרח שיומשך תחלה למעלה, כמ"ש בכוונת ברוך שאמר** [בפע"ח. וראה סידור עם דא"ח בפירוש ברוך שאמר].

49. תרגום הכתוב 'וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש'.

ידי משה רבינו ע"ה, שהוא הממשיך ומשפיע בחינת הדעת מריש כל דרגין עד סוף כל דרגין, שיהיה עובר ונמשך בכל הבחינות מחשבה דיבור ומעשה.[1]

וזהו ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, משפט הוא לשון הליכה, כדמתרגם על פסוק כמשפט הראשון כהלכתא קדמייתא, וההלכות הם לשון הליכות עולם לו, בחינת עליית העולמות עילוי אחר עילוי וכו'. והיינו על ידי הדעת, שהיא ההכרה וההרגשה באלקות, ולכן נקראת בשם הליכה. ולכן הקליפות

שהוא הממשיך ומשפיע בחינת הדעת מריש כל דרגין עד סוף כל דרגין, שיהיה עובר ונמשך בכל הבחינות – מחשבה דיבור ומעשה.[1]

פרק ו

'ואלה המשפטים' – המשכת ה'דעת' ע"י לימוד הלכות התורה

[ועתה יבאר את הפירוש הפנימי בפסוק "ואלה המשפטים":]

וזהו "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם".

'משפט' – הוא לשון הליכה. כדמתרגם על פסוק[50] **"כמשפט הראשון" – כהלכתא קדמייתא**[51]**. וההלכות הם לשון "הליכות עולם לו"**[52]**, בחינת עליית העולמות עילוי אחר עילוי וכו'.**

הרי, ד'משפטים' הוא ענין ההליכה, ועל ידי זה נעשית 'הליכה' ועלי' בכל העולמות.

והיינו על־ידי הדעת, שהיא ההכרה וההרגשה באלקות, ולכן נקראת בשם 'הליכה'.

עלי' ו'הליכה' אמיתית למדריגה נעלית יותר באלקות – נעשית דוקא ע"י ה'דעת', שכן בלי הדעת, הקשר של האדם להקב"ה ע"י עבודתו, אינו באופן שהאדם נעשה דבוק באלקות בכל כחותיו באופן **פנימי**, אלא הוא ענין **חיצוני** בלבד[53]. וממילא מובן ג"כ שבאופן כזה אין האדם יוצא ממציאותו לגמרי – שהרי פנימיותו נשארת כפי שהיא מצד עצמה, והשינוי שנפעל בו ע"י עבודתו הוא רק ב'חיצוניותו'.

ודוקא ע"י שיש לאדם 'הרגשה' באלקות (ענין הדעת) – והוא נעשה קשור לאלקות באופן **פנימי**

הנחות צמח צדק

1. **ועיין מ"ש במקום אחר ע"פ הרם את מטך וכו'** [ראה תו"ח שמות קפא, א. ובאוה"ת פ' בשלח ע' תיז] – **שעל־ידי קריעת ים־סוף נמשך רעותא דלבא במחשבה דיבור ומעשה, והיינו על־ידי הרם את מטך, בחינת הדעת, שעולה עד הכתר כו', וממשיך משם למחשבה דיבור ומעשה. ועיין מ"ש ע"פ וידבר משה כו' אל ראשי המטות** [ראה אוה"ת פ' מטות ע' א'רפא].

50. בראשית מ, יג.

51. כן הוא הלשון בחסידות, וכ"ה בתרגומים שנדפסו מכת"י (ראה הוצאת ברלינר ועוד), אבל בתרגום לפנינו הגירסא 'קדמאה'.

52. חבקוק ג, ו. ראה מגילה כח, ב: אל תקרי 'הליכות', אלא 'הלכות'.

53. ולדוגמא: כאשר יש לאדם השגה גדולה באלקות אבל חסר אצלו ענין הדעת – הקשר שלו לאלקות הוא רק דרך מוחו ושכלו בלבד, שהוא רק כח אחד של האדם. ואפי' אם נולדו לו ע"ז אהבה ויראה – הרי כפי שנתבאר לעיל (פ"א), מיד כשיסיר מחשבתו מענין גדולת ה' כבר לא ישאר לו אהבה ויראה כזו, הרי שזו אהבה ויראה שלא 'נתעצמו' עם האדם בפנימיות.

אין להם בחינת מוח הדעת, כנודע מענין אז תבואנה שתים נשים זונות כו', והיינו, לפי שהם יש ודבר, ואין בהם בחינת הביטול מלמטה למעלה כו', ודעת והילוך זה נמשך על ידי למוד ההלכות, שעל ידי שמעיין בהם להשיגן הטיב על בוריין, והרי זה גילוי דעת התורה במחשבת האדם, על ידי זה זוכה להילוך במדרגות בהשגות גדולת אין סוף ב"ה, שיומשך בו בחינת הדעת.[א]
אשר תשים, דהיינו משה ישפיע בחינת הדעת.

– אזי הוא **מתהפך**, ויוצא ממציאותו לגמרי עד שנעשה דבוק באלקות בתכלית.

ולכן ע"י הדעת דוקא ישנו ענין של 'עלי' ו'הליכה' באדם – וממילא גם בעולמות - כי על-ידה דוקא מתעלה האדם ומשתנה לגמרי ונעשה דבוק באלקות.

[ולפי הנ"ל שהדעת פועלת את אמיתית ענין ה'הליכה' - שעל ידה 'יוצא' האדם לגמרי ממציאותו – מובן, שענין ה'דעת' הוא תכלית ענין ה'ביטול' וע"פ זה ממשיך לבאר עוד ענין בדרך אגב:]

ולכן, הקליפות אין להם בחינת 'מוח הדעת'[54]**, כנודע מענין "אז תבואנה שתים נשים זונות כו'"**[55]**. והיינו, לפי שהם 'יש' ודבר, ואין בהם בחינת הביטול 'מלמטה למעלה' כו'.**

כתיב "אז תבואנה שתים נשים זונות" והפירוש הפנימי בזה הוא שבעולם הקליפה ('זונות') יש רק **שתים** – חכמה ובינה, אבל לא ה'מוח השלישי' שהוא הדעת.

והענין מבואר ע"פ משנ"ת לעיל, דהנה ידוע (ראה תניא פ"ו) שעיקר הגדר של קליפה הוא העדר הביטול לאלקות. "וזהו דמוחין חכמה ובינה יש להם [- לקליפות], שיודעים ומבינים שיש אלקות, ושהוא בורא העולם כו', אבל אין להם הכרה **והרגשה** בזה, להיות משום זה בבחינת **ביטול כו'"** (סה"מ עת"ר סוף עמוד קלח [בהוצאה החדשה ע' קפח-קפט]). וכנ"ל, דדוקא ע"י כח הדעת מגיעים לאמיתית הביטול, ש'המטה' יוצא לגמרי ממציאותו, ו'מתעלה' ועולה למעלה ונעשית דבוק לאלקות.

[עד עתה נתבאר שהפירוש הפנימי ב'משפטים' ו'הלכות' הוא ענין ההליכה והעלי' למעלה ע"י בחי' הדעת. וכעת יקשר ענין זה עם הפי' הפשוט של 'משפטים' ו'הלכות', ויבאר דע"י לימוד הלכות התורה ממשיכים בחי' ה'דעת':]

ודעת והילוך זה נמשך על-ידי לִמוּד ההלכות, שעל-ידי שמעיין בהם להשיגן הטיב על בוריין – והרי זה גילוי דעת התורה במחשבת האדם – על-ידי-זה זוכה להילוך במדרגות בהשגות גדולת אין-סוף ב"ה, שיומשך בו בחינת הדעת.[א]

עיקר ענין ה'הליכה' הנעשית ע"י הדעת, הוא (כנ"ל) היציאה מ'מציאותו' וההתעלות לידבק

הנחות צמח צדק

יא. **וז"ש בגמרא** [פסחים סח, ב]**: שאמר רב ששת – חדאי נפשאי, לך קראי, לך תנאי כו' מעיקרא כי עביד אינש אדעתא דנפשיה קא עביד. פירוש אדעתא דנפשיה, היינו שיומשך בחינת הדעת בנפשו, שתהיה נפשו דבוקה ומקושרת באלקותו ית', שזה נמשך על ידי עסק התורה.**

54. ראה ע"ח שער הקליפות (שמ"ח) פ"ב.

55. מלכים א ג, טז.

לפניהם, היינו לפנימיותם. כי הדעת היא המשכת הפנימיות דוקא, ונמשך על ידי זה גילוי פנימיות המדות, שהוא הקיום של המדות,[יב] ולכן

באלקות. ונמצא שע"י הדעת נפעלת ההתגברות המושלמת של הנפש האלקית על הנפש הבהמית. והנתינת כח לזה היא ע"י התורה, היינו ע"י שה'דעת' דתורה נתלבשה במחשבתו של האדם.

דהנה "התורה נקראת 'עוז ותושיה', שנותן כח בנפש האלקית ומתשת כח נפש הבהמית. שכך הוא הראוי, וכך היה כוונת הבריאה וכן נברא האדם קודם חטא עץ הדעת כו', רק ע"י עץ הדעת ירד ממדרגתו. והתורה 'עץ חיים היא' – א"כ היא מבררת עץ הדעת, ועי"ז יהי' 'כמשפט הראשון', כהלכתא קדמייתא [- היינו שע"י התורה שנקראת 'עץ החיים' חוזרים הדברים כפי שהיו בתחילת הבריאה, שהנפש האלקית היא הגוברת על הנפש הבהמית].

"גם ע"ד מאמרז"ל (סנהדרין צג, ב) 'וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום' . . א"כ ע"י עסק ההלכות נמשך 'וה' עמו' להיות 'כי שרית עם אלקים' [כלומר, שמחמת שהלכות התורה מושרשות בשם הוי' יש לאדם הכח להיות 'כי שרית', להתגבר ולמשול על כל דבר המנגד]. וא"כ מכל זה יובן מה שע"י ואלה המשפטים בחי' ההלכות נמשך ה'דעת' בכנסת ישראל. כי . . נקרא 'עוז ותושיה' שיהי' דבר על אופניו כמשפט הראשון [- כפי שהי' בתחילת הבריאה, שהנפש האלקית שמצד הקדושה היתה השולטת], וגם זהו 'הוי' עמו' שמזה נמשך 'כי שרית'..."

(אוה"ת).

"אשר תשים" – דהיינו, **משה ישפיע בחינת הדעת.**

כי "ואלה המשפטים" הוא ענין המשכת הדעת (כנ"ל בארוכה), והנתינת כח שיומשך 'דעת' בנשמות ד'זרע בהמה' היא ע"י משה (כנ"ל).

פרק ז

המשכת פנימיות המדות

[נתבאר שהפירוש הפנימי ב'ואלה המשפטים את תשים' הוא ציווי למשה להמשיך את בחי' הדעת בנשמות ישראל. וע"פ זה הולך ומבאר את המשך הפסוק:]

"לפניהם" – היינו, **לפנימיותם.**

כי הדעת היא המשכת הפנימיות דוקא, ונמשך על־ידי־זה גילוי פנימיות המדות, שהוא הקיום של המדות.[יב]

מבואר בכ"מ – שיש אצל כל יהודי ב' בחינות והן 'חיצוניות הלב' ו'פנימיות הלב'.

'פנימיות הלב' היא הנקודה הפנימית שישנה אצל כל יהודי שאוהב את ה' בטבעו. ואילו חיצוניות הלב הן המדות שיש לכל אחד בהתגלות.

והנה, כאשר אדם מעורר אהבה ויראה לה' ע"י התבוננות בחכמה ובינה – הרי הוא מוליד מדות אלו **בחיצוניות** הלב. והחסרון בזה הוא שמדות אלו, כיון שהן מדותיו הטבעיים – הנה גם כאשר הוא מעלה אותם ומוליד אהבת ה' ויראתו – עדיין יש בהן תערובת טוב ורע, "שאפי' במדה שנראה ודאי טוב גמור יוכל להיות שיש בזה עדיין קצת תערובת" (ביאור ע"פ מים רבים בתו"א פרשת תולדות – נסמן בהגהות הצ"צ כאן).

הגהות צמח צדק

יב. **ועיין מה שנתבאר לעיל ע"פ מים רבים כו'** [תו"א פ' תולדות יט, ב – בקטע המתחיל 'להבין'].

איתא בזוהר, משה משה לא פסיק טעמא, אברהם אברהם פסיק טעמא. כי אברהם הוא בחינת מדת האהבה וחסד כו', ויש פסיק והפסק בין אהבה דעשיה לאהבה דיצירה, אבל משה שהוא בחינת הפנימיות, לא פסיק טעמי, כי בבחינת הפנימיות אין חילוק כל כך כו'.[יג]

וכמו מי שמרגיל עצמו להיות מתמיד בלימוד התורה – שסוף סוף יתכן שזה קשור לטבעו להיות בעל מרה שחורה, ונמצא שאף בהנהגה טובה זו מעורב קצת 'רע' שהרי מעורב בה הרגש מציאותו.

ודוקא ע"י הדעת שהיא **הרגשה** באלקות, יכולים לעורר את 'פנימיות הלב' שישנה אצל כל יהודי, ולאהוב ולירא את ה' באופן הנעלה יותר, שאינו מעורב בטוב ורע כלל.

ולכן, איתא בזוהר[56]**: 'משה משה לא פסיק טעמא, אברהם אברהם פסיק טעמא'.**

כי אברהם הוא בחינת מדת האהבה וחסד כו'. ויש פסיק והפסק בין אהבה דעשיה לאהבה דיצירה.

אבל משה, שהוא בחינת הפנימיות, לא פסיק טעמי', כי בבחינת הפנימיות אין חילוק כל כך כו'.[יג]

חילוקי המדריגות במדת החסד (שבעולם היצירה החסד הוא באופן נעלה יותר מהחסד דעולם העשי', ועד"ז בשאר המדריגות) – הוא מצד החסד כפי שהוא מצד עצמו, וככל שהוא חסד במעלה ומדריגה נעלית יותר, כך הוא חסד יותר מזוכך ופחות מעורב ברע.

משא"כ כאשר ישנו ענין הדעת (ענינו של משה), אזי יש התגלות **הפנימיות** של המדות. ומצד פנימיות המדות, אין תערובת רע כלל (כנ"ל), וממילא אין חילוק כלל בין אופן המדה כפי שהיא בעולם יותר נעלה ובין אופן המדה כפי שהוא בעולם פחות נעלה.

הנהות צמח צדק

יג. **אי נמי: לפניהם, רצה לומר, לבחינת פני אדם, שהרי אף־על־גב שהם בחי' בהמה – פני אריה פני שור כו', מכל־מקום ודמות פניהם פני אדם, היינו, בחינת דעת דבריאה. ובבחי' פניהם ישים וימשיך בחינת המשכת הדעת הנמשך מלמעלה. כי דעת זה דבריאה הוא כלי לאור הדעת הנמשך מלמעלה. וכעין מ"ש בפרשת ויקהל** [תו"א פח, א] **– שרצון התחתון הנולד מהשכל הוא כלי להשראת רצון העליון שלמעלה מהשכל כו'. ועוד מבואר בפרשת מקץ ע"פ וזאת לפנים בישראל – שיש בכל אחד בחי' פנימיות וחיצוניות, סתים וגליא כו'. ובמקום אחר נתבאר ענין וכנפיהם פרודות בבחינת התחלקות, מה־שאין־כן ופניהם כו', עיין שם** [תו"א פ' תרומה ד"ה מי יתנך]**. ולכן, נאמר כי תקנה לשון יחיד. ועיין מ"ש ע"פ וקבל היהודים – לשון יחיד. מיהו כאן תירץ ענין כי תקנה לשון יחיד בתירוץ אחר – דקאי על משה כו'. וזהו משפטיך תהום רבה, אדם ובהמה תושיע ה', פירוש: משפטיך, שהם הלכות התורה, שהם גבוהים מאד, על כן יוכלו לימשך גם למטה מטה, שעל־ידי־זה אדם ובהמה תושיע, היינו לבחינת פני אדם שבבהמה, כנ"ל.**

56. חלק ג קפז, ב.

עה ד **ולכן, המשכת הדעת לבחינת בהמה נמשך דוקא על ידי משה, להיותו מבחינת דעת עליון בחינת סובב כל עלמין, שלמעלה גם מבחי נשמות הנקראות זרע אדם, שהם מבחינת דעת תחתון דממלא כל עלמין, כי הוא סובב ומקיף.**[יד]

פרק ח

מדריגת משה רבינו ע"ה

[עתה יפרש איך באמת יכול משה להמשיך דעת בנשמות ד'זרע בהמה', דלכאורה – נשמות אלו מצד גדרם לא שייכות לענין ה'דעת' וההרגשה באלקות. והביאור בזה מיוסד על ב' ענינים: א) מדריגת משה רבינו. ב) שרשם האמיתי של נשמות ישראל.

ותחילה יבאר את הענין הראשון הנ"ל, היינו מדריגת משה:]

ולכן, המשכת הדעת לבחינת 'בהמה' נמשך דוקא על־ידי משה, להיותו מבחינת 'דעת עליון', בחינת 'סובב כל עלמין'.

עבודת משה היא להשפיע 'דעת' כי מדריגת משה הוא בספירת הדעת. ועל זה מבאר כאן שבספירת הדעת גופא, מדריגת משה היא ב'דעת עליון' והוא אור ה'סובב כל עלמין'.

ביאור הענין (בקצרה – ובדרך מצותיך מצות עבד עברי נתבאר בפרטיות יותר):

עיקר ההפרש בין אור הממלא לאור הסובב (כנ"ל פרק ג) הוא שאור הממלא מתייחס לכל נברא ומתלבש בו לפי ערכו, ואילו אור הסובב אינו מצומצם לפ"ע כל נברא בפרט אלא מאיר על כל העולמות והנבראים בשוה.

והנה, כאשר אדם משכיל השכלות – הרי בהכרח צריך מוחו 'לרדת' ו'להתלבש' בכל השכלה והשכלה לפי ענינה. אך אצל הקב"ה כפי שהוא מצד עצמו למעלה מכל הגבלה – היינו באור **הסובב** - אין הידיעה קשורה ב'ירידה' ו'התלבשות'. וכלשון הרגיל בדברי חז"ל "**גלוי וידוע לפניו**", והפי' בזה ע"פ פנימיות הענינים הוא שהקב"ה אינו צריך 'להתלבש' בתוך מה שהוא יודע, אלא הכל 'ידוע' לפניו בדרך ממילא, בלי ש'מתייחס' אל הדבר הידוע ובלי ש'מתלבש' בו.

וזהו ענינה של בחי' 'דעת עליון' – מדריגה זו של 'ידוע לפניו', אור הסובב כל עלמין. והיא מדריגת משה רבינו.

וזו הסיבה מדוע בכוחו ויכולתו של משה להמשיך דעת אפי' בנשמות ד'זרע בהמה', כי מאחר ששרשו מאור ה'סובב כל עלמין', ולגבי אור זה הבלי גבול - מעלה ומטה שווים ו'כחשיכה כאורה', לכן ביכולתו להשפיע דעת גם במדריגה התחתונה ביותר – נשמות ד'זרע בהמה'.

שלמעלה גם מבחי' נשמות הנקראות 'זרע אדם', שהם מבחינת 'דעת תחתון' ד'ממלא כל עלמין', כי הוא סובב ומקיף.[יד]

משה רבינו מיוחד ושונה גם לגבי שאר הנשמות ד'זרע אדם', כי אע"פ שלכללות הנשמות במדריגה זו יש 'דעת' והרגשה באור הסובב – אבל הן עצמן מבחי' 'דעת תחתון', היינו אור

הנחות צמח צדק

יד. **עיין מ"ש ע"פ לבבתני** [לקו"ת שה"ש ל, א – סעי' ב]. **ולגבי המקיף שוה אדם ובהמה, וכמו בשביעית – שהיא עליות בבחינת סובב כל עלמין – אדם ובהמה שוין, שבשבלה לחיה מן השדה, אין לאדם לאכול כו', כמ"ש במקום אחר ע"פ את שבתותי תשמורו** [ראה לקו"ת בהר מד, א ואילך].

כי תקנה עבד עברי וגו'. הנה לפעמים כתיב קונה שמים וארץ, קונה הכל, וכתיב בורא שמים וארץ, בורא הכל. והענין, כי יש בחינה שנקראת דרך סדר ההשתלשלות מעילה לעילה, ויש בחינה שנקראת למעלה מדרך סדר ההשתלשלות,[טו] **וזהו ענין בורא וקונה. פירוש, בורא הוא ההתהוות יש מאין, שזהו למעלה מדרך סדר ההשתלשלות, כי הנברא אינו ערוך כלל אל הבורא,**

הממלא כל עלמין. ודוקא משה שרשו ב׳דעת עליון׳ – אור הסובב כל עלמין, כנ״ל.

פרק ט

השרש האמיתי של נשמות ישראל

[ועתה יבאר את הסיבה השני׳ לכך שניתן להמשיך ׳דעת׳ גם בנשמות ד׳זרע בהמה׳ שמצד גדרן אינן שייכות לזה. והוא ע״פ ההבנה בשרש האמיתי של נשמות ישראל.

ותחילה יבאר את המשמעות הפנימית של המשך הפסוקים. וכפי שכבר נזכר בתחילת המאמר, ע״פ פנימיות הענינים ״כי תקנה עבד עברי״ קאי על משה עצמו, ולכן הוא בלשון יחיד, אף שלפנ״ז כתיב ׳אשר תשים לפניהם, בלשון רבים:]

״כי תקנה עבד עברי וגו׳״[57].

הנה, לפעמים כתיב[58] **׳קונה שמים וארץ׳, ׳קונה הכל׳**[59]**; וכתיב**[60] **׳בורא שמים וארץ׳, ׳בורא הכל׳**[61].

והענין:

לבאר תוכן ההבדל בין ׳קונה׳ ו׳בורא׳.

כי יש בחינה שנקראת דרך ׳סדר ההשתלשלות׳ מעילה לעילה.

בסדר השתלשלות הכל נמשך בדרך ׳עילה ועלול׳, היינו שהדבר הנעלה יותר הוא בגדר ׳עילה׳ ושרש שבערך לדבר הנמשך ממנו, עד כדי כך שה׳עלול׳ נמצא בתוך ה׳עילה׳ עצמה. וכמו הולדת המדות שבלב מהתבוננות השכל שבמוח, דכאשר אדם מבין בשכלו שדבר מסויים טוב לו, הנה בתוך השכל עצמו כלולה המדה, בדקות עכ״פ, ועוד לפני יצירת המדה בלב בפועל, הנה השכל עצמו אומר שראוי לאהוב דבר זה.

ולכן נקרא ׳סדר השתלשלות׳, מל׳ ׳שלשלת׳, עד״מ שרשרת המורכבת מריבוי טבעות, שב׳תוך׳ הטבעת העליונה כבר משתלשלת הטבעת השני׳.

ויש בחינה שנקראת למעלה מדרך ׳סדר ההשתלשלות׳.[טו]

וכפי שיבואר להלן.

וזהו ענין ׳בורא׳ ו׳קונה׳.

פירוש: ׳בורא׳ הוא ההתהוות ׳יש מאין׳. שזהו למעלה מדרך ׳סדר ההשתלשלות׳. כי הנברא אינו ערוך כלל אל הבורא. ואם כן, התהוות

הנחות צמח צדק

טו. **עיין מ״ש במקום אחר ע״פ ואתחנן ביאור הדבר כו׳** [ראה לקו״ת פ׳ ואתחנן ב, ב – תחילת סעי׳ ב].

57. שמות כא, ב. סה״מ תקס״ה ח״א ע׳ רנז. וכדלעיל.
58. בראשית יד, יט. כב.
59. ברכת אבות.
60. ראה ישעי׳ מ, כח. מב, ה. מה, יח. סה, יז. בראשית א, א. ב. ד.
61. ברכת יוצר.

ואם כן, התהוות הנברא היא התחדשות יש מאין, וזהו בורא. אבל אחר כך יש גם כן בחינת השתלשלות העולמות זה מזה דרך עילה ועלול, וזה נקרא קונה. שהקנין אינו הויות דבר חדש, כי אם יציאה מרשות המוכר לרשות הלוקח, שמתחלה היתה הסחורה מונחת בקופסא אצל המוכר, ועל ידי הקנין בא לגלוי להלוקח, וכן בחינת המשכת העלול מן העילה אינו התהוות דבר חדש, כי להוות דבר חדש הוא רק ביכולת הבורא ית', אבל המשכת עילה ועלול, הוא ענין גילוי ההעלם, כמו גילוי הדיבור מהעלם המחשבה כו'. ועל זה נאמר קונה הכל, להמשיכן מן ההעלם לגילוי, אחר שכבר נבראו מאין ליש, שייך קנין כשנמשך מההעלם לגילוי כו'. ועל דרך זה יובן פירוש כי

הנברא היא התחדשות 'יש' מ'אין'; וזהו 'בורא'.

אפילו העולמות העליונים ביותר, אין להם ערך כלל לגביו ית'. ולכן א"א לומר שנמשכים ממנו ית' באופן של השתלשלות עילה ועלול, אלא הם נבראים ממנו באופן של יש מאין.

נמצא דהלשון 'בורא' – המורה על ההתהוות 'יש מאין' (ראה רמב"ן ריש בראשית) – קאי על למעלה מסדר השתלשלות.

אבל אחר־כך יש גם כן בחינת השתלשלות העולמות זה מזה דרך עילה ועלול.

לאחרי שישנו כבר העולם שנברא בדרך יש מאין, הנה ממנו משתלשלות עוד מדריגות בדרך עילה ועלול.

וזה נקרא 'קונה'. שהקנין אינו הויות דבר חדש, כי אם יציאה מרשות המוכר לרשות הלוקח, שמתחלה היתה הסחורה מונחת בקופסא אצל המוכר, ועל ידי הקנין בא לגלוי להלוקח.

וכן בחינת המשכת ה'עלול' מן ה'עילה' אינו התהוות דבר חדש.

וכנ"ל, דכל 'עלול' בעצם כבר כלול בהעלם בתוך ה'עילה' שלו.

[והנה, כאשר מדובר על 'סדר השתלשלות', אין הפי' שמלבד זה שיש ענינים הנמשכים בדרך עילה ועלול שייך גם שמהאורות של 'סדר השתלשלות' יתהוו דברים חדשים לגמרי בדרך יש מאין – אלא שבאמת אינו שייך כלל שמהאורות של 'סדר השתלשלות' יתהווה דבר חדש לגמרי, וכפי שמבאר:]

כי להוות דבר חדש הוא רק ביכולת הבורא ית', אבל המשכת 'עילה' ו'עלול', הוא ענין גילוי ההעלם, כמו גילוי הדיבור מהעלם המחשבה כו'.

התהוות דבר חדש לגמרי, היא אך ורק ביכולת הקב"ה בעצמו כפי שהוא למעלה מסדר השתלשלות. כי רק הקב"ה שאין לו כלל גדרים והגבלות יכול להוות דבר חדש לגמרי, משא"כ אור אלקי שכבר 'נתצמצם' – אי אפשר שיברא דבר שאין לו ערך אליו כלל ופעולתו היא בדרך עילה ועלול דוקא.

ועל זה נאמר 'קונה הכל' – להמשיכן מן ההעלם לגילוי, אחר שכבר נבראו מ'אין' ל'יש', שייך קנין כשנמשך מההעלם לגילוי כו'.

[העולה מכל הנ"ל, שהל' 'קנין' מורה על דבר שנמשך מן ההעלם אל הגילוי, ואינו התהוות דבר חדש. ולפ"ז יבאר ענין 'כי **תקנה** עבד עברי'].

ועל־דרך־זה יובן פירוש "כי תקנה כו'".

תקנה כו', דהנה כתיב בעבר הנהר ישבו אבותיכם, הנהר הוא בחינת ונהר יוצא מעדן, כמ"ש בזהר פרשת אמור, שהוא בחינת בינה דאצילות שנמשך להתלבש בבריאה, וזהו ומשם יפרד כו'. ועבר הנהר הוא מה שלמעלה מבחי' הבינה ושכל המושג, שם ישבו והושרשו האבות, רק מה שירדו הנשמות אחר כך עד שנקראות זרע בהמה, זהו רק בחינת הניצוץ הנמשך למטה, על זה שייך לומר כן. אבל שרשו ומקורו הוא אפילו בעבר הנהר. שהוא למעלה

דהנה, כתיב[62] **"בְּעֵבֶר הנהר ישבו אבותיכם".**

[כדי להבין את הפירוש הפנימי ב**עבר** הנהר', מקדים תחילה לבאר מהו ענינו של 'נהר':]

'הנהר' – הוא בחינת "ונהר יוצא מעדן"[63]**, כמ"ש בזהר פרשת אמור**[64]**, שהוא בחינת בינה דאצילות שנמשך להתלבש בבריאה.**

הנהר המוזכר בפסוק זה קאי על בחי' בינה דאצילות, כי הבינה נקראת בזהר 'רחובות הנהר', כי בבינה ה'נקודה' דחכמה מתרחבת ומתפשטת כשם שבנהר המים הבאים מה'מעין' נמשכים בהתרחבות גדולה. וזהו הפירוש הפנימי בכתוב 'ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן', ד'נהר' קאי על ספירת הבינה היוצאת מבחי' 'עדן' – חכמה דאצילות – הנמשכת 'להשקות את הגן', פירוש להאיר ולהמשיך שפע ב'גן' – מלכות דאצילות, המקור של עולמות בי"ע.

וזהו "ומשם יפרד כו'"[65].

וזהו מה שכתוב בסוף הפסוק 'ומשם יפרד': כי מעולם הבריאה ואילך מתחיל ה'פירוד' מאלקות, כביכול, כי שם הוא התחלת מציאות הישות.

ו"עבר הנהר" – הוא מה שלמעלה מבחי' הבינה ושכל המושג, שָׁם יָשְׁבוּ וְהוּשְׁרְשׁוּ האבות.

אף שמדריגת האבות היא בספירות פרטיות של עולם האצי' (אברהם – חסד וכו'), מ"מ בשרשן הם באים מעבר הנהר, היינו שהם מושרשים בדרגא שמעל ומעבר לנהר, למעלה מ'סדר השתלשלות'.

ועד"ז הוא בכל אחד ואחד מישראל – ללא הבדל מהי מדריגת נשמתו, ששרשו הראשון הוא ב**עבר** הנהר', האור שלמעלה מ'סדר השתלשלות'.

רק מה שירדו הנשמות אחר־כך עד שנקראות 'זרע בהמה', זהו רק בחינת הניצוץ הנמשך למטה, על זה שייך לומר כן. אבל שרשו ומקורו הוא אפילו 'בעבר הנהר'.

עצם הנשמה של כל יהודי היא מ'עבר הנהר', אלא שיש חילוקי מדריגות בנוגע ל'ניצוץ' היורד למטה להתלבש בגוף. ולפי זה מובן דהנשמות ד'זרע בהמה' נקראים כך לא משום ששרשם הראשון הוא בעולמות בי"ע, אלא כי הניצוץ שלהם שירד למטה להתלבש בגוף הוא מבי"ע, אך עצם נשמתם שרשה מ'עבר הנהר'.

62. יהושע כד, ב. וראה לקו"ת בחוקתי בתחילתו (מה, א).

63. בראשית ב, י.

64. צח, ב. וראה תו"א כה, א ובמ"מ.

65. בראשית שם.

מהשתלשלות, עד ששם אדם ובהמה שוין, שוה ומשוה קטן וגדול, ואם כן, להמשיך בחינת הדעת בנשמות הנקראות זרע בהמה, אינו צריך לזה רק בחינת קנין, שהיא המשכה מההעלם אל הגילוי, היינו להמשיך משרשן שהוא בעבר הנהר וכו', ששם יש להם דעת גדול מאד, רק שזה נעלם לגמרי מהניצוץ המלובש בבריאה יצירה עשיה, וצריך להמשיך משם מההעלם אל הגילוי. וזהו כי תקנה עבד עברי כו', וזה בנקל יותר מאם היה צריך להיות הויה חדשה ממש.

שהוא למעלה מהשתלשלות, עד שֶׁשָּׁם אדם ובהמה שוין, 'שוה ומשוה קטן וגדול'[66].

לגבי דרגא זו של 'עבר הנהר' – האור שלמעלה מסדר השתלשלות לגמרי - אין הבדל כלל בין המדירגות של 'אדם' ו'בהמה' (וכפי שנתבאר לעיל (פרק ז) בנוגע למדריגת משה רבינו), כי לגביו אין גדרים כלל ו'כחשיכה כאורה', ולגביו יתכן שיהי' גילוי אלקות גם במדריגות הכי תחתונות.

ולכן כאשר מתגלה השרש האמיתי של הנשמה – אזי שייך שתהי' המשכת דעת והרגשה באלקות גם בנשמות ד'זרע בהמה'.

[והנה, נתבאר לעיל שמדריגת משה רבינו היא ב'דעת עליון', היינו באור הסובב כל עלמין, ולכן ביכולתו להמשיך 'דעת' גם בנשמות ד'זרע בהמה', כיון לגבי מדריגת אור הסובב 'כחשיכה כאורה'. אך לפי מה שנתבאר עד עתה נוסף בעומק הענין הנ"ל דמשה יכול להמשיך דעת בנשמות ד'זרע בהמה' לא רק מצד מעלתו ו**מדרגתו**, אלא גם מחמת שרשם של **נשמות אלו גופא**, וזהו שממשיך ומבאר:]

ואם כן, להמשיך בחינת הדעת בנשמות הנקראות 'זרע בהמה' אינו צריך לזה רק בחינת 'קנין', שהיא המשכה מההעלם אל הגילוי, היינו להמשיך משרשן, שהוא 'בעבר הנהר' וכו', ששם יש להם דעת גדול מאד, רק שזה נעלם לגמרי מהניצוץ המלובש בבריאה־יצירה־עשיה, וצריך להמשיך משם מההעלם אל הגילוי.

כפי שכבר נתבאר, 'קנין' הוא התגלות של דבר שכבר קיים מן ההעלם אל הגילוי. ולפי מה שנתבאר עד עתה מובן שהמשכת הדעת בנשמות ד'זרע בהמה' אינו בגדר דבר חדש שלא היה לעולמים – אלא הוא ע"ד ה'קנין'. שכן בשרשם של נשמות אלו בודאי יש להם ענין הדעת אלא ששרשם הוא בהעלם, ואינו מתגלה בניצוץ של הנשמה שירדה למטה. אך כאשר משה רבינו ממשיך להם בחי' הדעת, הרי הוא מוציא את הדבר כפי שהוא בשרשו, מן ההעלם אל הגילוי, שיהי' בהתגלות גם בניצוץ נשמתם שירד למטה.

וזהו "כי תקנה עבד עברי כו'".

כלומר:

משה הוא המגלה וממשיך את הדעת באופן של **קנין** (- גילוי ההעלם, ולא התהוות דבר חדש), היינו שמביא לידי גילוי את ה'עברי' – השרש של הנשמות ד'זרע בהמה' ב'עבר הנהר'.

וזה בנקל יותר מֵאִם היה צריך להיות הֲוָיָה חדשה ממש.

66. פיוט 'וכל מאמינים' לימים נוראים.

ששׁ שנים יעבד. פירוש על ידי המשכת הדעת יוכל להיות בחינת לעבדו, להיות עובד אלקים. שיש הפרש גדול בין עובד אלקים לאשר לא עבדו, הגם שהוא צדיק, כמ"ש בגמרא, הובא בתניא[טז]. והענין, דהנה כתיב ימים יוצרו, וכתיב ואברהם זקן בא בימים, באינון יומין עילאין. והיינו, היומין הם לבושים הנעשים להנשמה מהתורה ומצות בכל יום דוקא, ואם חסר יום אחד בלא מצוה חסרא לבושא כו'. והיינו, שלבושים אלו הם כדי שתוכל הנשמה

פרק י

הלבושים שנעשו ע"י התורה והמצוות

"ששׁ שנים יעבד".

פירוש: על־ידי המשכת הדעת יוכל להיות בחינת 'לעבדו', להיות 'עובד אלקים', שיש הפרש גדול בין 'עובד אלקים' ל'אשר לא עבדו'[67], הגם שהוא צדיק, כמ"ש בגמרא[68], הובא בתניא[טז].

"ששׁ שנים יעבוד" קאי על בחינת 'לעבדו' – היינו להיות 'עובד אלקים' (וכפי שמבואר בתניא, יתכן שאדם יהי' צדיק גמור ואעפ"כ לא יגיע למעלת 'עובד אלקים').

והענין:

כדי לבאר מהי מעלה זו של 'עובד אלקים', וכיצד בחינה זו שייכת לענין המשכת הדעת ('כי תקנה עבד עברי'), יקדים לבאר תחילה מהו הענין ד'ששׁ שנים'[69].

דהנה, כתיב[70] "ימים יוצרו", וכתיב[71] "ואברהם זקן בא בימים" – 'באינון יומין עילאין'[72]. והיינו, ה'יומין' הם לבושים הנעשים להנשמה מהתורה ומצות בכל יום דוקא. ואם חסר יום אחד בלא מצוה, 'חסרא לבושא' כו'.

כדי שהנשמה תוכל לקבל את הגילוי האלקי הנעלה המאיר בגן עדן, הרי היא זקוקה ללבושים (וכפי שיבואר בפרטיות יותר להלן). **ולבושים אלו נעשים** על ידי עבודת האדם בעולם הזה בקיום התורה והמצוות[73].

וכמבואר בזהר עה"פ "ואברהם זקן בא בימים", ד'ימים' קאי על ה'לבושים' של הנשמה (כי 'יום' מורה על ענין ה'אור', דוגמת ה'לבושים' הנ"ל שענינים אור אלקי ה'מלווה' את הנשמה[74]). וזהו שאברהם הי' 'בא בימים' שכל הלבושים שלו היו מלאים ושלמים, ולאידך, "וַיי לֵיה להההוא גברא דְּגָרַע יומין לעילא, דְּכַד בעיין לאלבשא ליה באינון יומין, יומא דפגם – חסרא ליה מההוא לבושא" [- אוי לו לאיש שהחסיר ימים למעלה, וכאשר רוצים להלביש אותו (למעלה) ב'ימים' אלו, היום שפגם (- עבר עבירה, או הפסיד קיום מצות עשה) חסר לו מאותו 'לבוש'], ו'אברהם

הנהות צמח צדק

טז. **פרק ט"ו** [כ, ב].

67. מלאכי ג, יח.
68. חגיגה ט, ב.
69. להבא להלן בקטעים הבאים, ראה תו"א חיי שרה ד"ה יפה שעה אחת (טז, א ואילך) ובביאורנו שם.
70. תהלים קלט, טז.
71. בראשית כד, א.
72. זהר חלק א רכד, א.
73. ראה תניא אגרת הקדש סימן כט. ובכ"מ.
74. ראה הוספות לאור התורה במדבר ח"ב ע' 115.

להנות מזיו השכינה, ולאשתאבא בגופא דמלכא, שזהו על ידי לבושים אלו הנעשים מהתורה ומצות, ששרשן מאד נעלה מבחינת גופא דמלכא ממש, רק שירדו להיות לבושים.[יז] **וכיון שכך, הוא דוקא כשנעשו בכל יום שתחת הזמן דוקא, שהלבושים נמשכו משרשן שלמעלה מהזמן להתלבש בבחינת הזמן כדי**

זקן **בא** בימים', היינו שמילא את כל ימיו בעבודת ה' ובקיום רצונו יתברך, ונשמתו באה למעלה עם כל הימים (- הלבושים) הנוצרים ע"י קיום תורה ומצוות בעולם הזה.

והיינו, שלבושים אלו הם כדי שתוכל הנשמה להנות מזיו השכינה[75]**, ו'לאשתאבא בגופא דמלכא'**[76]**, שזהו על־ידי לבושים אלו הנעשים מהתורה ומצות, ששרשן מאד נעלה, מבחינת 'גופא דמלכא' ממש, רק שירדו להיות 'לבושים'.**[יז]

הנשמות בגן-עדן 'נהנין מזיו השכינה', היינו, שמבינות ומשיגות באלקות עד שמקבלות מזה הנאה גדולה, ו"הוא השגת **מהות ועצמות** התפשטות החיות אאלקות בבחינת גילוי . . וצריך להבין איך תוכל הנשמה – שהיא בבחינת נברא יש ודבר בפני עצמה – להשיג מהות ועצמות אלקות שאינו בבחי' השגה וגבול" (תו"א פרשת חיי שרה ד"ה יפה שעה אחת)?

אלא זהו תוכנם של 'לבושים' אלו:

דהנה, כאשר רוצים לקשר ולחבר יחד ב' ענינים שמצד עצמם אינם בערך זל"ז מחמת הרוממות והגדלות של האחד לעומת השני, יש צורך ב'ממוצע' שיחבר ביניהם. ותוכנו של הממוצע הוא שהוא כלול מב' הדברים – מחד גיסא יש לו מגדלותו של הדבר הא' ולאידך יש לו שייכות לפחיתות של הדבר השני. אך כדי שיהי' דבר כזה שביכולתו להיות 'כלול' מב' הדברים, זקוקים לדבר שבשרשו הוא נעלה משני הדברים יחד, ובגלל מעלתו ביכולתו 'לרדת' ו'להצטייר' באופן כזה שיש לו שייכות גם לגדולתו של הדבר הנעלה וגם לדבר הנמוך יותר.

וכך הוא בענין התורה והמצוות שהאדם מקיים למטה:

מחד גיסא נתלבשו בדברים גשמיים, ולכן גם הנשמה שבגוף יכולה להיות קשורה לתורה ומצוות. אך לאידך, התורה והמצוות אינם בבחי' 'יש ודבר בפני עצמה' כהנשמה, אלא שייכים לאור האלקי המאיר בג"ע וזה גופא שביכולתו לקשר ביניהם – בא מחמת מעלתם, כי בעצם התורה והמצוות נעלים מזיו השכינה המאיר בג"ע, ושייכים למהותו ועצמותו ית' ממש.

[וע"פ הנ"ל שבשרשם התורה והמצוות יותר נעלים מהזיו שמשיגים בג"ע. ורק שמחמת שרשם הנעלה יכולים לרדת ולהתלבש בדברים גשמיים ולהיות 'ממוצע' המחבר את הנשמה עם זיו השכינה, ימשיך לבאר עוד טעם למה נקראו הלבושים דתורה ומצוות בשם 'יומין':]

וכיון שכך, הוא דוקא כשנעשו בכל יום, שתחת הזמן דוקא, שהלבושים נמשכו משרשן שלמעלה

הנחות צמח צדק

יז. **והוא על־דרך המשכת המשל, שעל־ידו יושג הנמשל.**

75. ברכות יז, א.

76. זהר חלק א ריז, ב.

שתוכל הנשמה להשיגם, מה שאין כן כמו שהן בשרשן ומקורן למעלה מהזמן, אין ביכולת הנשמה להשיגם, במכל שכן וקל וחומר שאינה יכולה להשיג הזיו בלתי הלבוש כו', וכל שכן המצוה עצמה. ולכן נקראים יומין, שנתלבשו בבחינת הזמן, שאז יכולת הנשמה להשיגה.[יח] רק על ידי שהמצוה ירדה להיות בבחינת לבוש ומשל יכולה להשיגה, ועל ידה תשיג הזיו כו'. וזהו והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים, פירוש צרור, כמו שצוררים אבן במרגמה, ועל ידי זה זורקים אותו למעלה, כך, כדי שתהיה הנשמה עולה מעלה מעלה במקור החיים, הוא על ידי היומין ולבושין דתורה ומצות. וזהו ענין שש שנים

מהזמן להתלבש בבחינת הזמן כדי שתוכל הנשמה להשיגם.

מה־שאין־כן כמו שהן בשרשן ומקורן למעלה מהזמן, אין ביכולת הנשמה להשיגם. במכל־שכן וקל־וחומר שאינה יכולה להשיג הזיו בלתי הלבוש כו', וכל שכן המצוה עצמה.

אם אפי' את זיו השכינה אין ביכולת הנשמה להשיג – כל שכן שאינה יכולה להיות שייכת למצוות כפי שהן בשרשם, שם הם עוד יותר נעלים מזיו השכינה המאיר בג"ע.

ולכן נקראים 'יומין', שנתלבשו בבחינת הזמן, שאז יכולת הנשמה להשיגה.[יח] רק על־ידי שהמצוה ירדה להיות בבחינת לבוש ומָשָׁל[77], יכולה להשיגה, ועל־ידה תשיג הזיו כו'.

דוקא כאשר המצוות הם בגדר 'יומין' – היינו שכבר נתלבשו בבחי' הזמן ונעשו מצוות גשמיות, אזי יכולה הנשמה להיות שייכת למצוות.

וזהו "והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים"[78].
פירוש: 'צרור' – כמו שצוררים אבן בְּמַרְגֵּמָה[79], ועל־ידי־זה זורקים אותו למעלה. כך, כדי שתהיה הנשמה עולה מעלה מעלה במקור החיים, הוא על־ידי ה'יומין' ולבושין דתורה ומצות.

פירוש 'צרור' הוא כמו שכתוב 'כצרור אבן במרגמה', היינו, כמו הצורר (קושר) אבן בכלי הקלע, שעל-ידי-זה זורקים אותו למעלה, הרי דענין ה'צרור' הוא היכולת לעלות למעלה.

ונמצא שהפסוק "והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה'" מלמד שישנו ענין ה'זורק' ו'מעלה' את הנשמה למקום שאין ביכולתה להגיע אליו מצד עצמה. והפי' בזה הוא כנ"ל – דע"י התורה והמצוות יכולה הנשמה להשיג את מהות זיו השכינה המאיר בג"ע.

וזהו ענין "שש שנים יעבוד".

הנהות צמח צדק

יח. **ועיין מ"ש בד"ה בשעה שהקדימו ישראל נעשה ע"פ עת לכל חפץ תחת השמים כו'** [לקו"ת במדבר יג, ב].

77. בביאור השייכות של ה'לבושים' דתורה ומצוות לענין ה'משל', ראה בארוכה בביאורנו לד"ה יפה שעה אחת הנ"ל.

78. שמואל-א כה, כט. ראה פירוש הפסוק באוה"ת נ"ך כרך א ע' כט בשם מהרש"א.

79. ע"פ משלי כו, ח. וראה תו"א לח, ג. ובסה"מ תרכ"ז ע' לג מציין לכאן.

יעבוד, השש שנים הם הזמן, שית אלפי שני דהוי עלמא, שבמשך זמן זה ניתן קיום התורה ומצות, כי היום לעשותם כל משך זמן הנ"ל.

אך, פירוש וענין יעבוד הוא לשון עיבוד עורות, שעל ידי העיבוד משתנים הרבה למעליותא, כך בענין לבושים הנ"ל, צריך להיות עיבוד, שצריך לנקותן מכל פסולת הנופל בהן ולרחוץ ולכבם אותן, וכמשל הלבוש הגשמי שרוחצין ומכבסין אותו במים טהורים, אזי יהיה צח ונקי, מה שאין כן אם לא יכבסו אותן, לא יהיו נקיים ויפים, וזהו ההפרש בין עובד אלקים לאשר לא עבדו. ועיבוד וכיבום זה הוא על ידי התהפכות המדות מחשוכא לנהורא וממרירו

ה'שש שנים' הם הזמן, 'שית אלפי שני דהוי עלמא'[80]**, שבמשך זמן זה ניתן קיום התורה ומצות, כי "היום לעשותם"**[81]**, כל משך זמן הנ"ל.**

'שש שנים' קאי על כללות הזמן של עולם הזה, וזהו 'שש שנים יעבוד', שדוקא בעולם הזה ('שש שנים' – שית אלפי שני דהוי עלמא) ניתן לקיים תורה ומצוות, ועל-ידי-זה לעשות לבושים לנפשו.

פרק יא

עיבוד ותיקון הלבושים של תורה ומצוות

[ועתה הולך ומבאר עומק הענין ד'שש שנים **יעבוד**' – ענין 'עובד אלקים':]

אך, פירוש וענין 'יעבוד' הוא לשון 'עִיבּוּד עוֹרוֹת'[82]**, שעל-ידי העִיבּוּד משתנים הרבה למעליותא.**

'עבודה' היא מלשון 'עיבוד עורות', כמו שמעבדים עור של בהמה ומתקנים אותו ועושים ממנו עור הראוי לעשיית לבושים וכיו"ב.

הרי שענין ה'עבודה' הוא הסרת הפסולת ותיקון הדבר.

כך בענין 'לבושים' הנ"ל, צריך להיות 'עִיבּוּד', שצריך לנקותן מכל פסולת הנופל בהן ולרחוץ ולכבם אותן.

וכמשל הלבוש הגשמי שרוחצין ומכבסין אותו במים טהורים, אזי יהיה צח ונקי, מה־שאין־כן אם לא יכבסו אותן, לא יהיו נקיים ויפים.

וזהו ההפרש בין 'עובד אלקים' ל'אשר לא עבדו'.

הן ה'עובד אלקים' והן 'אשר לא עבדו' מקיימים תורה ומצוות בפועל אלא שדוקא ה'עובד אלקים' (עובד מל' עיבוד עורות) 'מתקן' ו'מכבס' את התורה והמצוות שלו (וכפי שהולך ומבאר ענינה בעבודת ה').

ועִיבּוּד וְכִיבּוּם זה הוא על־ידי התהפכות המדות מחשוכא לנהורא וממרירו למיתקו.

"להפוך את כל המדות הרעות, שהם האהבה ורשפי אש של הַבְלֵי עולם, או הכעס כו' [- וכן כל שאר המדות] – להפכם שיהיו רק לה' לבדו, ולהיות בבחינת ביטול הרצון לה' לבד, ולא בבחינת 'יש' ונפרד בפני עצמם כו'" (תו"א פ' ויצא ד"ה ושבתי בשלום).

80. ראש השנה לא, א. סנהדרין צז, א.
81. דברים ז, יא. וראה עבודה זרה ד, ב.
82. ראה שבת מט, ב.

למיתקו, והתהפכות המדות הוא על ידי מי הדעת, שהדעת היא פנימיות המדות, והיינו גם כן על ידי משה רעיא מהימנא, שנאמר בו ונתתי עשב כו', וגם מרחיצן ומכבסן במים עליונים מעבר הנהר כו', וכמש כעדר הרחלים (שהם זרע בהמה) שעלו מן הרחצה כו' רוחצות בחלב,[יט] **וזהו ענין ליבון הלכתא כו'. וזהו על ידי התפלה, שאז הוא שעת הכושר להיות גילוי הדעת בהתבוננות כו', וכמו שאנו אומרים בשמונה עשרה אתה חונן לאדם דעת כו', ועל ידי**

ודוקא כאשר האדם אינו 'יש' אלא הוא בביטול לאלקות, אזי המצוות שמקיים הם 'מכובסים' ו'נקיים', ולא כמו האדם שהוא 'יש' ואינו בטל, שכאשר מקיים מצוה מעורב ענין של 'ישות' בקיום המצוה.

והתהפכות המדות הוא על־ידי 'מֵי הדעת', שהדעת היא פנימיות המדות.

וכפי שנתבאר לעיל בארוכה (בפרק ז), דדוקא ע"י הדעת ניתן להפוך את המדות שלא יהי' מעורב בהם כל רע כלל.

והיינו, גם כן על־ידי משה 'רעיא מהימנא', שנאמר בו "ונתתי עשב כו'".

כי משה הוא הממשיך בחי' הדעת, ורק ע"י הדעת יכולים להפוך את המדות לקדושה לגמרי.

וגם מרחיצן ומכבסן במים עליונים 'מעבר הנהר' כו'. וכמ"ש[83] **"כעדר הרחלים (שהם 'זרע בהמה') שעלו מן הרחצה כו' רוחצות בחלב".**[יט]

"פירוש: על-דרך-משל עדר הרחלים שצמרם מתטנף ואינם ראוים ללבוש כמו שהן, מפני הילוכם במקומות המטונפים, הרי הרועה הנאמן מוליכם למי הנהר להרחיצם היטב עד שיהיו כמו צמר נקי בן יומו כו'.

"וכך הנמשל בנשמות ישראל שנקראות 'צאן', כמ"ש 'אז תעבורנה הצאן על ידי מונה', שהנשמה בעולם הזה אף-על-פי שעשתה כמה מצוות, מפני שהוא בגשמיות דקליפת נוגה בעולם השפל החומרי, צריך רחיצה במים עליונים על ידי הרועה הנאמן, שהוא בחי' משה 'רעיא מהימנא', שהוא ממשיך הדעת לכנסת ישראל ממקורו" (תו"ח ד"ה כי תקנה), היינו ממקורם של כנסת ישראל עצמם מ'עבר הנהר', וכנ"ל בארוכה.

וזהו ענין 'ליבון הלכתא' כו'.

נתבאר לעיל (פרק ו) שהמשכת הדעת נעשית ע"י לימוד הלכות התורה. ולפ"ז יבואר הפירוש בלשון הרגיל (ראה לדוגמא זהר ח"א כז, א) **'ליבון** הלכתא'. דהרי נתבאר שע"י הדעת נפעל 'כיבוס' ו'ניקוי' כביכול בנשמות ישראל, ומזה מובן שע"י לימוד ההלכות (הממשיך ענין הדעת) פועלים ענין של 'ליבון'.

וזהו על־ידי התפלה, שאז הוא שעת הכושר להיות גילוי ה'דעת' בהתבוננות כו'. וכמו שאנו

הנחות צמח צדק

יט. **עיין מ"ש ע"פ שיניך כעדר הרחלים כו', עיין שם.**

83. שה"ש ו, ו.

זה נזדככו הלבושים. ולכן נקראת התפילה עולת תמיד, שהתורה ומצות של כל היום עולים לה' על ידי התפילה, והיינו, לפי שעל ידי התפילה הם מתעבדים ומיתקנים. וכל זה הוא בשית אלפי שני דהוי עלמא. וזהו שש שנים יעבוד. ועל זה אמרו, צדיקים אין להם מנוחה, ילכו מחיל אל חיל וכו', אבל ובשביעית, באלף השביעי, יצא לחפשי חנם, חנם בלא מצות, שאז יהיה מנוחה לחיי העולמים, שאין עוד עלייה למעלה הימנה[כ].

אומרים ב'שמונה עשרה': 'אתה חונן לאדם דעת' כו'. ועל־ידי־זה נזדככו הלבושים.

ולכן, נקראת התפילה 'עולת תמיד' – שהתורה ומצות של כל היום עולים לה' על ידי התפילה. והיינו, לפי שעל־ידי התפילה הם מתעבדים ומיתקנים.

וכל זה הוא ב'שית אלפי שני דהוי עלמא'. וזהו "שש שנים יעבוד".

'שית אלפי שני דהוי עלמא' היא זמן עבודת התורה והמצוות, וצריכים לפעול שיהי' בו 'יעבוד', **עיבוד** המצוות.

ועל זה אמרו[84]**: 'צדיקים אין להם מנוחה, ילכו מחיל אל חיל' וכו'.**

אבל "ובשביעית – באלף השביעי - יצא לחפשי חנם", חנם בלא מצות[85]**, שאז יהיה 'מנוחה לחיי העולמים'**[86]**, שאין עוד עלייה למעלה הימנה**[כ].

"באלף השביעי שזהו מנוחה לחיי העולמים, אז יצא גם עבד עברי הנ"ל חפשי חנם, חפשי מעבודתו לתקן על-ידי מעשה המצוות בעליות וירידות, כי אין צריך שם תיקון זה" (תו"ח ד"ה כי תקנה).

הגהות צמח צדק

כ. הגה"ה: עיין בתניא פרק מ"ו ע"פ בהמות הייתי עמך כו' – ולא ארגיש כו', ומה שכתוב בהמות לשון רבים, לרמז כי לפניו ית' גם בחינת דעת עליון הכולל חסד וגבורה נדמה כבהמות כו' עד כאן לשונו. ולכאורה קשה לפי מה שכתוב שאפילו דעת תחתון דאצילות נקראת זרע אדם, ואיך גם דעת עליון נקראת בהמה. אך הענין יובן ממה שכתוב ע"פ מים רבים, בענין שלעתיד יאמרו ליצחק כי אתה אבינו. ורבקה היא מלשון רבקה של שלש שלש בקר כו'. והענין: כי אף שבחינת אדם דאצילות הוא למעלה מבחי' בריאה־יצירה־עשיה, שנק' בהמה. אך, יש ב' בחינות מדות. היינו, שיש מדות הנמשכים מן השכל, ויש מדות שלמעלה מהשכל, ונקראים טורי חשוכא – מדות שבכתר, והם נמשכים דוקא על־ידי דעת העליון, שהוא מקבל מהכתר, כי עומד בקו האמצעי תחת הכתר. ויש בחי' דעת שממשיך הבינה אל המדות כו'. ובחינות המדות שלמעלה מהשכל נקראים בהמה רבה, שלמעלה מבחינת אדם. ואמנם לגבי אין־סוף ב"ה נקראת גם בחינה זו שלמעלה מהשכל בשם בהמה ממש כפשוטו, שחכמה עילאה נקראת עשי' גופנית כנ"ל. ולכן גם דעת עליון נקראת בהמה, וכענין כתר עליון אף על גב דאיהו אור צח אוכם הוא [קדם עילת העילות] כו'. ועיין מ"ש בפרשת עקב ע"פ ויאכילך את המן כו' [לקו"ת יג, ג וראה בביאורנו שם].

84. ברכות בסופה.
85. ראה ספרי בהעלותך יא, ה.
86. סוף תמיד.

שרוני חומש "שמות"

לעילוי נשמת

הרה"ח ר' **קלונימוס קלמן** בן ר'
שלמה ע"ה **דרימער**

נפטר כ' חשון ה'תשע"ה

תנצב"ה

נדבת בנו ידידינו הרה"ת הרה"ח
שלמה שיחיו **דרימער**

לזכות

החתן הת' ר' **מנחם מענדל** הכהן שי' **בעגון**
והכלה מרת **חי' מושקא** תחי' **ברוק**

לרגל נישואיהם בשטומ"צ כ' שבט תשע"ה

נתנדב ע"י וזלכות הוריהם
הרה"ת **שמואל אשר** וזוג' שיחיו **בעגון**
הרה"ת **חיים שאול** וזוג' שיחיו **ברוק**

לעילוי נשמת

הרה"ת הרה"ח ר' **בנימין זאב** בן הרה"ת
הרה"ח ר' **אברהם** שיבלחט"א **סילוואר**

נתנדב ע"י ולזכות הוריו הרה"ת הרה"ח
אברהם וזוג' שיחיו **סילוואר**

שיהיו להם ברכות בכל מכל כל בטוב הנראה והנגלה

לזכות

השליח הרה"ת ר' **יוסף יצחק** וזוגתו מרת
שטערנא שרה שיחיו **מינץ**
ולזכות הילדים **מנחם מענדל, אייזיק גרשון,**
צמח, משה, וחי' מושקא שיחיו **מינץ**

שיהיו להם ברכות בכל מכל כל בטוב הנראה והנגלה,
ושירוו מהם הוריהם אידישע חסידישע נחת

לעילוי נשמת

הרה"ת ר' **אליהו ציון** בן הרה"ת ר' **חנניה** ומרת **ברוכה**
ולזכות מרת **סופי'** בת **גרז** שתבלחט"א

ולזכות ר' **חיים שמעון** בן **רחל**,
ומרת **חי' לאה** בת **ראשקא** שיחיו
נדבת **אוריאל** בן **סופי'** וזוגתו מרת **חנה טויבע**
בת **חי' לאה** ומשפחתם שיחיו
שיהיו להם ברכות בכל מכל כל בטוב הנראה והנגלה

נדבת

ר' **יוסף** הלוי וזוגתו מרת **חנה מלכה** שיחיו

גורביץ

לזכות כל משפחתו

שיהיו להם ברכות בטוב הנראה והנגלה בכל מכל כל

לזכות

הילדה הנולדה למז"ט **חנה** שתחי'

ולזכות הורי'

ר' **יוסף ראובן** וזוגתו מרת **נחמה דינה** שיחיו

שיהיו להם ברכות בטוב הנראה והנגלה בכל מכל כל

לזכות

חתן הבר מצוה
התמים **ישראל שמעון** הלוי שיחי'

ולזכות הוריו

ר' **יעקב** וזוגתו שיחיו **לאנג**

שיהיו להם ברכות בטוב הנראה והנגלה בכל מכל כל

מנדבים חודשיים

לזכות הרה"ת ר' **שמואל דוד** וזוגתו שיחיו
ניומאן וכל משפחתם

* * *

לזכות ר' **יעקב** בן **חנה** שיחיו **גרסון** וכל משפחתו

לזכות
הרה"ת ר' **לוי הלוי** בן **שרה**
וזוגתו מרת **שיינא מלכה** בת **רחל**
ובניהם **יהודית, צבי הירש הלוי, חי'**
מושקא בת **שיינא מלכה**

* * *

לזכות
הרה"ת ר' **שלום דובער** וזוגתו מרת **חי'**
מושקא גורביץ וכל משפחתם

* * *

לזכות משפחת **באביטש**
שיתברכו בכטו"ס בבני חיי מזוני ובכולם
רווחי

* * *

לזכות משפחת **אהרן**
שיתברכו בכטו"ס בבני חיי מזוני ובכולם
רווחי

* * *

Refuah Sheleima for
Daniel Reuvein ben **Dina**
Donated Anonymously

לזכות
כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו
ולזכות
הרבנית הצדקנית **חי' מושקא**

* * *

לזכות הרה"ת ר' **אברהם דוד**
ומרת **רחל לאה טיברג**

* * *

לע"נ **בתיה** בת **שלמה הלוי** ע"ה

לזכות **לוי** וזוגתו מרת **רבקה**
לאה ובניהם **חי' מושקא, מנחם**
מענדל, ובתיה מינא געלב

* * *

לזכות התמים **אליה סילפין**

* * *

לזכות הרה"ת ר' **אברהם**
אברמסון וכל משפחתו

* * *

לזכות התמים **מיכאל זהבי**

* * *

לזכות הרה"ת ר' **ישראל מאיר**
אברמסון וכל משפחתו

* * *

לע"נ הרה"ת **אברהם ישעי'**
בהרה"ת **עובדי' ע"ה שטראקס**

* * *

מנדבים חודשיים

לזכות **בת שבע** שתחי׳
בת הרה״ת **יוחנן מרזוב**
וכל משפחתו
* * *
לזכות **דינה בת שבע**
בת **מאירה אסתר**
* * *
לזכות **פערל רייזל**
בת **אהובה ברכה**
* * *
לזכות הרה״ת ר׳ **יהושע**
בירקאוויץ וכל משפחתו
* * *
לע״נ **רבקה אלטא**
בת **חנה לאה** ע״ה
* * *
לע״נ הילדה היקרה **עדאל**
שיינא ע״ה בת הרה״ת **מרדכי**
אליה ילחט״א **האנאוער**
* * *
לזכות הרה״ת ר׳ **אביגדור**
סימאנדס וכל משפחתו
* * *
לזכות הרה״ת ר׳ **חיים משה**
וזוגתו **מנוחה רחל** ובניהם **מנחם**
מענדל ופעסיא
* * *
לע״נ **ראובן אברהם**
בן **אלתר שלמה זלמן**
* * *
לע״נ הרה״ח הרה״ת ר׳ **שמואל**
אייזיק הלוי ע״ה **פאפאק**
נדפס על ידי ולזכות משפחתו
* * *
לזכות ולרפו״ש עבור
חי׳ אלה שתחי׳ בת **ריסא**

ולזכות **עמנואל** בן **חי׳ סאשה**
* * *
לזכות ולרפו״ש **ליוסף יצחק** בן
איריס ודורי בן **אורה**
* * *
לזכות **אשר** בן **רינה** לזיווג
משורש נשמתו ולגאולה
שלימה של עם ישראל
בקרוב ממש
* * *
לזכות ולרפו״ש **לשאול אליהו**
שיחי׳ בן **חנה רבקה** שתחי׳
* * *
לזכות מרת **חנה מינא**
בת **שושנה אביבה**
* * *
לע״נ הר״ר **כתריאל שלום** בן
הר״ר **חיים יצחק** ע״ה
* * *
לזכות הרה״ת ר׳ **נחמן דוב**
שיחי׳ בן **מאלע**, וכל משפחתו
* * *
לע״נ **יחזקאל** בן **יוסף חיים**
ולע״נ **רבקה** בת **יחזקאל**
* * *
לע״נ ר׳ **ראובן** בן ר׳ **יוסף**
רובינשטיין ע״ה נדבת
חתנו ר׳ **מיכל קארצאג**
* * *
לזכות **יהודית**
ולזכות אחיותיה חי׳ **מושקא**,
זעלדא, ואחיה **שרגא**
פייוויש, **מנחם מענדל**
נדבת הורי׳ **מרדכי אברהם**
ישעיהו וזוגתו מרת **אסתר**
שפרה טלזנר
* * *

לזכות הרב ומשפיע **שמואל לו**,
שימשיך בעבודתו הקודש
מאת תלמידו **שאול גנוגלי**
* * *
לזכות
World Trade Copiers
ואברהם הולצברג
* * *
לזכות הת׳ **מנחם מענדל**
בן **שיינא באשא**
* * *
לזכות **אסתר** בת **רחל**
* * *
לזכות **אייזק גרשון** בן **שיינא**
באשא, **מנחם מענדל**, **לוי**, **יוסף**,
חי׳ מושקא, **שלום דובער**,
אברהם זאב, **יהושע זעליג**
* * *
לזכות ר׳ **לוי יצחק** הלוי
וזוגתו מרת **חנה קורינסקי**
וכל יוצאי חלציהם
ולזכות ״**חדר מנחם**״ מלבורן
אוסטרליה

בס"ד

תניא | לקוטי תורה | דרך מצותיך | נושאים בחסידות

מסודר להפליא

מבחר של עשרות מגידי שיעור

שיעורים חדשים בכל שבוע

טעמו וראו כי טוב ה'!

נשמתך משתוקק לשיעורים בחסידות

הכל רק בלחיצת כפתור!

www.otzerhachassidus.com

יש גם אפשרות '**להוריד**' כל השיעורים ל-**mp3 player** וכדומה

שיעורים בחסידות לכל אחד בכל מקום

אפשרות להכניס השיעורים ל-MP3/USB הפרטי שלך

לפרטים או להשיג השיעורים, צלצלו:

347.762.6054

ומלאה הארץ דעה את ה'

uphill marketing 718.722.7333

מכון לעבדך באמת

טל': 718.650.6295

אימייל: admin@otzerhachassidus.com

אתר: www.otzerhachassidus.com

מכון לעבדך באמת

תורת החסידות לכל אחד בכל מקום

ניתן להשיג הקונטרסים בחינם מידי שבוע בשבוע

במוקדים בכל שכונות החרדיות ברחבי ניו יארק

לפרטים נא להתקשר בטלפון 718-650-6295

או באימייל **info@otzerhachassidus.com**

כמו"כ אפשר לקבלו באימייל

או להורידם מאתר אוצר החסידות

www.otzerhachassidus.com

נדפס באדיבות

THE PRINTHOUSE

538 Johnson Avenue | Brooklyn, NY 11237

t 718.628.6700 f 718.628.6900 e jobs@tphny.com w tphny.com